

KALAZONE

IV

Sierra Madre: Muog ng Pakikibaka

TOMO II
Isyu Blg. 1

KALAZINE

Tomo II, Isyu Blg. 1

LANCE ROMULUS DAYRIT
Literary Editor

Tampok ang mga akda nina

Cristobal Alipio
Salve Apacible
Bannie Bandibas
Marc Angelo Beniten
Kiko Caramat
Lexon Castillo
Rose Ann Dela Paz-Aler
Jester De Leon
Franz Austin De Mesa
Gilford Doquila
U.Z. Eliserio
Joselle Gonzaga
Jefferson Limos
Jasper Lomtong
Angelo Marfil
Gian Carlo Nobleza
Efren Oserin Jr.
John Dave Pacheco
RC Placido
Benj Gabun Sumabat
Ronald Tumbaga

Kasama ang mga likhang sining at larawan nina

Alfredo Figueroa
Lorence Lozano
Lee Giordan Mananghaya
LJ Rebadolla

JILLIAN GAIETY SIERVO
Editor-in-Chief

KYLA MAE SANCHEZ
Layout Artist

CALEB JOHN T. CUEVAS
Guest Graphics Contributor

Enero 2023

KALAZINE

Tomo II, Isyu Blg. 1

Karapatang-sipi © 2022 ng mga manunulat ng KALasag
Unang inilimbag Online

RESERBADO ANG LAHAT NG KARAPATAN. Walang bahagi ng zine na ito ang maaaring sipiin o gamitin nang walang nakasulat na pahintulot mula sa mga may-akda at/o tagapaglathala.

Literary Editor: *Lance Romulus Dayrit*
Editor-in-Chief: *Jillian Gaiety Siervo*
Ilustrasyon sa Pabalat: *Lee Giordan Mananghaya*
Disenyo ng Pabalat: *Caleb John T. Cuevas*
Layout: *Kyla Mae Sanchez*

Katuwang na Tagapamahala, Komite ng KALAZINE: *Jester De Leon, Joselle Gonzaga, Holland Loyola, Terence Talagon, Caleb John T. Cuevas, Kyla Mae Sanchez, Mik Geriane*

Tomo II, Isyu Blg. 1 Reviewers: *Quad Maries Corsino, Jester De Leon, Joselle Gonzaga, Holland Loyola, Leigh Evannessence Pendon, RC Placido, Benj Gabun Sumabat, Terence Talagon*

Mga May-Akda: *Cristobal Alipio, Salve Apacible, Bannie Bandibas, Marc Angelo Beniten, Kiko Caramat, Lexion Castillo, Rose Ann Dela Paz-Aler, Jester De Leon, Franz Austin De Mesa, Gilford Doquila, U.Z. Eliserio, Joselle Gonzaga, Jefferson Limos, Jasper Lomtong, Angelo Marfil, Gian Carlo Nobleza, Efren Oserin Jr., John Dave Pacheco, RC Placido, Benj Gabun Sumabat, Ronald Tumbaga*

Mga Maylikha: *Alfredo Figueroa, Lorence Lozano, Lee Giordan Mananghaya, LJ Rebadolla*

Inilathala ng

KALASAG

Opisyal na Papel Pampahayagan ng Kolehiyo ng Arte at Literatura, Unibersidad ng Pilipinas Diliman

Email: updkalasag@gmail.com
Website: www.kalasagcalupd.wordpress.com
Facebook: www.facebook.com/updkalasag
Twitter: www.twitter.com/updkalasag
Instagram: www.instagram.com/updkalasag
Youtube: www.youtube.com/@kalasag6413
Tiktok: www.tiktok.com/@updkalasag

Mga Nilalaman

LANCE ROMULUS DAYRIT

Lusong-ahon sa Dalisdis ng Pagsasaantolohiyang Pampanitikan:
Panimulang Pagsisiyasat sa Praktika ng Pagbubuo ng KALAZINE

Tula

CRISTOBAL ALIPIO

Sa Dibdib ng Sierra Madre 1

SALVE APACIBLE

Mill Parade 2

BANNIE BANDIBAS

Kápitan 3

Sundang (Tabak) 4

MARC ANGELO BENITEN

Dugo ang Tubig ng Punla 6

KIKO CARAMAT

Titulo 9

Sons 10

Tulad Mo 11

LEXON CASTILLO

Sierra Madre: Ilang na Puligsa'y Luzon (Sierra Madre: Tore ng Pakikibaka ng Luzon) 12

Siyopa kan dumaralos? (Sino kang magsasaka?) 14

ROSE ANN DELA PAZ-ALER

Palay 17

Basahan 18

GILFORD DOQUILA

Binhi 20

JOSELLE GONZAGA

Metaporikong Pagpatay 22

JASPER LOMTONG

Si Sierra 25

Babangong Muli ang Katawan Sa Panahon ng Anihan 26

Walang Halong Biro ang Unang Araw ng Abril 27

GIAN CARLO NOBLEZA

Paghayo 28

Indenayal 30

1) ba-níg 31

EFREN OSERIN JR. Nang Minsang Nakilala ang Lupa	34
JOHN DAVE PACHECO Ang Mensahe ng Propeta Matapos ang Mahabang Paglalakbay	36
RC PLACIDO Bulubundukin	37
BENJ GABUN SUMABAT <i>Iti Bin-i</i> (Ang Binhi)	39
RONALD TUMBAGA Apatnapu't Apat na Dalit kay Sierra Madre	41
Katha	
JESTER DE LEON Kaluluwang Sunog	50
FRANZ AUSTIN DE MESA [Redacted]	51
GILFORD DOQUILA Higala	55
U.Z. ELISERIO Ang Mangangaral sa Bundok	57
JOSELLE GONZAGA Hindi Ako ang Shield ni Captain America	59
JEFFERSON LIMOS Agahan	60
ANGELO MARFIL Sa Pagitan ng Lungsod at Nayon	63
PROP. MYKEL ANDRADA Higanteng Tutubi: Ekstroduksiyon	68
Mga Kontribyutor	i
Mga Patnugot	v
CALEB JOHN T. CUEVAS Tungkol sa Pabalat	vi
Kalasag Editorial Board	vii
Ang KALasag	viii

Lusong-ahon sa Dalisdís ng Pagsasaantolohiyang Pampanitikan: Panimulang Pagsisiyasat sa Praktika ng Pagbubuo ng KALAZINE

Makasaysayan ang paglulunsad nitong ikaapat na isyu ng KALAZINE. Noong nakaraang taon tumanggap ang patnugutan ng mga lahok mula Luzon, Visayas, at Mindanao. Lumawak ang naabot ng panawagan para sa pagsusumite ng akda. Dahil dito marami rin ang lakas-loob na nagbahagi ng kanilang mga obrang pampanitikan at likhang-sining bagama't nagdadalawang-isip. At ang mismong akto ng kanilang pagtatangka ay isang kahanga-hangang bagay. Malimit ay hindi madali ang magtiwala sa sariling kakayahan. Madamot magkaloob ng kumpiyansa-sa-sarili ang larangan ng pagsusulat. Sa katunayan ay nagtatanim ito ng duda. Lagi nitong ipinatitimo na may ihuhusay pa ang isang akda maging ang sarili. Permanenteng bisita ng sinumang mangangatha ang matalik nitong kaibigan: Rebisyon. Pinapaalala nito na hindi lahat ng pagbabago ay masama. Na lagi't laging mayroong ihihigit ang isang katha at ang manunulat. Laging may iuunlad din ang isang antolohiya.

Tunay na malaki na nga ang inihakbang pasulong ng KALAZINE sa masalimuot na tereyn ng pagsasaantolohiya. Maraming liko't ikot na ang dinaanan nito. Minsan ay naliligaw din ito. Ngunit pilit nitong tinatalunton ang daan pabalik. Minsan ay natitisdod sa tarik ng landas. Subalit, sinisikap pa ring bumangon. Kumpara sa mga nakaraang isyu, kapansin-pansin ang pagdami ng mga akdang nasusulat sa rehiyonal na wika at nilakipan ng salin sa Filipino. Positibong bagay ito. Patunay na patuloy ang pagpupunyagi ng mga manunulat na magsiwalat ng katotohanan sa harap ng lantarang pagdanak ng kasinungalingan sa layong ampatin ang lumalagong diskontento ng mamamayan. Bunga ito ng kronikong krisis ng lipunang Pilipino na ibayong pinasahol ng komplikasyong dulot ng pandemyang COVID-19. Tanda rin ang mga obrang narito na mayroong mga tinig sa wikang bernakular ang marapat nating matiim na pakinggan. Maisasakatuparan lamang natin ang higit na pagkakaunawaan sa pamamagitan ng masiglang programa sa pagsasalin. Tiyak na malaki pa ang iyayabong at makakamit na tagumpay ng ating rehiyonal at pambansang panitikan kung ito'y patuloy na susuportahan at lilinganin.

Bilang pagpapakilala sa koleksiyon, nais ko munang maglunsad ng maikling imbestigasyon at introspeksyon hinggil sa pangkalahatang sistemang gumabay sa pagpili ng mga akda para sa isyu. Nais kong lusungin ang madawag na gubat ng panunuri. Hindi biro ang naging proseso ng pagtukoy sa mga akdang marapat na maging bahagi ng koleksiyon. Gaya ng naunang mga isyu, maraming mahuhusay na akda ang nabigong mapabilang dulot ng iba't ibang salik. Pangunahin sa mga ito ang usapin ng nilalaman. Sinusuri rito kung mayroong makabuluhang mensahe na mahihiwatig mula sa mga obra. Pasok nga ba ang nilalaman nito sa napagkaisahang tema ng isyu? Sa ubod ng talakayan hinggil sa nilalaman ng isang obra ay ang usapin ng kinikilingan nitong politika at ideolohiya, tuwiran man o hindi tuwiran. Integral na pangutá nang nililimi dapat ng mga tagasuri: Sino nga ba ang pinaglilingkuran ng mga obrang ito? Sapagkat ang panitikan ay pintungan ng gunita at makabuluhang karanasan ng sangkatauhan. Kaninong tinig at alaala nga ba ang itinatampok at itinatalâ ng ating sining?

Ikalawang salik ay ang usapin ng anyo. Dito, masusing binubusisi ang retorika o masining at mapagtimping manipulasyon ng wika sa mga akda. Bukod sa mahusay na tangan sa wika, kabilang din sa salik na ito ang matalinong pagkasangkapan sa iba't ibang elementong pampanitikan. Kabilang din sa usaping saklaw ng anyo ay ang genre at mga baryasyon nito.

Panghuli, ngunit kapuwa mahalaga, ay ang usapin ng tugon-ng-mambabasa. Ilan sa mga susing tanong dito: Sino-sino nga ba ang mga rebyuwer na nagsasalâ ng mga akda? Anong uring panlipunan ang kanilang pinagmulan? Gayundin, gaano ba kalawak at kalalim ang kanilang karanasan sa pagbabása at pag-unawa ng mga malikhaing akda? Pundamental ang pag-uusisang ito sapagkat mahigpit na kapagkit ng estetikong pagtangi o pagtangi ng sinumang mambabasa ang lawas ng kaniyang nabuong sensibilidad, prehuwisyo, at interpretatibong estratehiya sa proseso ng pakikitalad niya sa lipunan at kasaysayan. Sa hanay ng mga kritiko, mahalagang

kuwestiyon din kung anong lente ng pagsipat ang kanilang kinasangkapan sa panunuri. Paano nila narating ang kanilang hatol? Dito sangkot pa rin ang perenyal na mga salarin: Ideolohiya at politika. Sapagkat anong lipunan ang nabubuhay ng labas sa mga pwersang ito?

Idagdag pa na nakasalig din sa ekonomiya ang hugis ng ideolohiya at politika dahil hindi ispontanyo ang paglitaw ng mga puwersang ito. Mayroong materyal na batayan ang kanilang pag-iral. Tanging kasaysayan ang ganap na huhusga sa katumpakan o kahungkagan ng mga ideolohiya at politika ng kasalukuyan at nakalipas na panahon. Lipos ng kontradiksyon ang ating lipunan. Kung gayon, hindi matatakan ng panitikan at ng pagsasaantolohiya nito ang tunggalian ng mga magkasalungat na linyang ideolohikal, ekonomiko, at pampulitika. At kung saan may tunggalian laging may mangingibabaw. Laging may makaiigpaw. Laging may makakaahon.

Gayon ang unibersal na batas ng tunggalian. Matatagpuan ito sa kalikasan, sa lipunan, at maging sa isip ng tao. At kumulatibong sinasalamatin ito ng marami sa ating mga tula, dula, at kuwento: Tunggalian ng tao sa tao (hal. ligal na asawa laban sa kabit), tunggalian ng mga uri (hal. mayaman laban sa mahirap, may pag-aari at mga walang pag-aari, kapitalista vs. manggagawa, panginoong maylupa vs. magsasaka), tunggalian ng tao at kalikasan (kalamidad gaya ng lindol, bagyo, pagsabog ng bulkan, atbp.), tunggalian ng tao sa kaniyang sarili (sikolohikal na laban, paghahanap sa sarili, pagbaka sa emosyon, atbp.). Kahit ang manunulat ay laging nakikitunggali: Sa mga salita, sa talinghaga, sa sarili. Ngunit ang pinakamalawak na larangan ng tunggalian ay ang lipunan kung saan siya kabahagi. Para kanino niya iaalay ang kaniyang panulat? Kung kayâ mahalaga para sa isang manunulat na magkaroon ng makatwirang paninindigan. At ito ang pinatunayan ng mga kontribyutor sa antolohiyang ito.

Iba't iba ang bakgawnd na pinagmulan ng mga manunulat at artista na tumugon sa panawagan ng pagsusumite. Mayroong mga guro sa hayskul at propesor sa kolehiyo. Marami-rami ang mga kabataang-estudyante mula sa iba't ibang kurso. Mayroong mga aktibista at organisador ng iba't ibang panlipunang sektor. Mayroong manggagawa mula industriya ng Business Process Outsourcing. Mayroong mga tagapagtaguyod ng wikang bernakular. Mayroong mamamahayag pangkampus. Iba't ibang klase rin ang manunulat na napabilang sa isyu. Mayroong propesyon na talaga ang malikhaing pagsulat. Beterano na kumbaga. Marami rin ang mga bagong sibol pa lamang. Nasa proseso ng paghahanap ng kanilang tinig sa panitik. Mga nangangarap malathala. Mga nag-aasam na basáhin ang kanilang isinulat. Mga naghahanap ng kanilang sari-sariling landas. Ano't anupaman ang pinagmulan nila, pinagbigkis sila ng layuning magbahagi ng kanilang oras, lakas, at dunong upang mabuo ang antolohiyang ito.

Para sa isyu ng KALAZINE ngayon, pinagpasyahan ng seksyong pampanitikan ang temang “Sierra Madre: Muog ng Pakikibaka” upang katawanin ang makasaysayang pakikibaka ng mga katutubo at mga magbubukid upang ipagtaggol ang kanilang lupain laban sa panghihimasok ng estado at mga kasapakat nitong dayuhan, dambuhalang korporasyon, at panginoong maylupa. Tinatayang may 1.4 milyong hektarya ang sukat, itinuturing ang Sierra Madre na pinakamahabang bulubundukin sa Pilipinas na sumasaklaw sa sampung probinsya mula Hilagang Luzon (Cagayan, Isabela, Nueva Vizcaya, Quirino), Gitnang Luzon (Aurora, Bulacan, Nueva Ecija) at Timog Katagalugan (Laguna, Quezon, Rizal).

Noong nakaraang taon ay naging matunog muli sa maraming tao ang Sierra Madre. Maraming netizen ang nagpasalamat sa bulubundukin matapos nitong mapahina ang hagupit ng bagyong Karding. Bago nito ay matagal nang pinoprotektahan ng “gulugod ng Luzon” ang mga tao sa banta ng matinding pagbaha at malakas na bugso ng hangin na dala ng mga bagyo. Taong 2012 nang ideklara sa bisa ng Proclamation No. 413 ang Setyembre 26 bilang “Save Sierra Madre Day” bilang pag-alala sa epekto ng pagkasira ng gubat na nagdulot ng matinding pagbaha noong tumama ang bagyong Ondoy noong 2009. Ayon sa Save Sierra Madre Network Alliance, isang natural na pananggalang sa bagyo ang Sierra Madre at matagumpay nitong napahina ang mga bagyo tulad na lamang ng Ompong, Karen at Lawin (Peña).

Samantala, naging maugong naman ang panawagan ng iba't ibang grupo at indibidwal (Lasco) na pigilin ang pagtatayo ng P12.2 bilyon Kaliwa Dam na pinondohan ng gobyerno ng Tsina sa ilalim ng programang “Build, Build, Build” ng administrasyong Duterte (Subingsubing at Ramos). Pangunahing maaapektuhan ng 291 hektaryang saklaw ng 60 metro-kataas na reservoir ang lupang ninuno sa General Nakar, Quezon at Tanay, Rizal ng komunidad ng mga Dumagat-Remontado (Rivera). Tinataya na magdudulot ang proyekto ng matinding pagbaha sa kanilang komunidad at malawakang pagkawasak ng kanilang lupang ninuno.

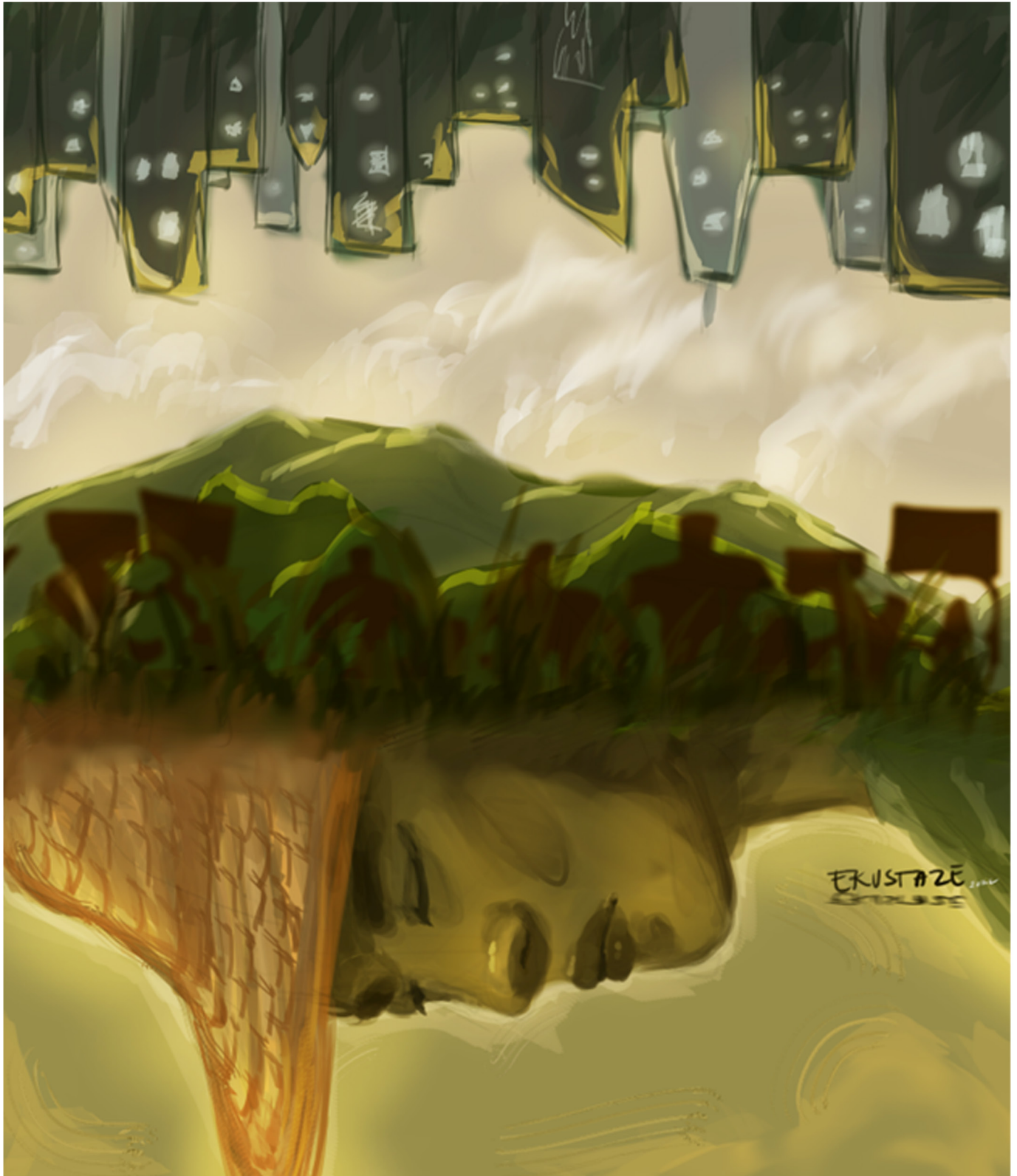
Sinisikap ng mga obra sa koleksiyong ito na paalingawngawin ang kalagayan at pakikibaka ng mga magbubukid sa Pilipinas, partikular ng mga kapatid natin na kabilang sa mga pambansang minorya at setler na nagsisilbing tagapangalaga ng ating mga kabundukan at likas na yaman. Testamento ang mga akda at likhang-sining na narito sa pagbabalik ng artista sa kandungan ng kalikasan — ng pagbabalik nila sa dibdib ng lupa — bilang sagradong lunduyan ng haraya, pandayan ng tunggalian, at lunan ng mapagpalayang posibilidad. Gaya ng Sierra Madre, ninanais ng koleksiyong ito ng mga tula (dalit, *anlong*, *daniw*, at malayang taludturan), maikling kuwento, at dagli na maging dakilang muog ng hindi mapatdang paglaban ng sambayanan laban sa mga nagpupumilit na angkinin ang lupa at dambungin ang yaman ng kalikasan sa pamamagitan ng dahas, intimidasyon, at iba pang ligal na makinasyon at maniobra.

Subalit malupit ang ganti ng kapalaran. Sa araw ng kanilang pagpanaw, walang ulap ang tatangis, walang ibon ang aawit, at wala ni isang taludtod ng tula ang masasambit. Walang sinuman ang sa kanila’y makakagunita. Ngunit mananatiling buháy ang sambayanan kailanman. Hindi magagapi sapagkat nakikibaka. Sapagkat buong-giting na lumalaban. Nása panig ng mga api’t pinagsasamantalahan ang hatol ng kasaysayan!

Mga Sinangguni

- Lasco, Gideon. “Save Sierra Madre, stop Kaliwa Dam.” *Philippine Daily Inquirer*, 16 Disyembre 2022, <https://opinion.inquirer.net/159569/save-sierra-madre-stop-kaliwa-dam>.
- Peña, Kurt Dela. “Sierra Madre stands up to Karding, but needs protection vs the humans it saves.” *Philippine Daily Inquirer*, 28 Setyembre 2022, <https://newsinfo.inquirer.net/1672040/sierra-madre-stands-up-to-karding-but-needs-protection-vs-the-humans-it-saves>.
- Rivera, Danessa. “Kaliwa Dam project pushing through – MWSS.” *The Philippine Star*, 12 Disyembre 2022, <https://www.philstar.com/business/2022/12/12/2230129/kaliwa-dam-project-pushing-through-mwss>.
- Subingsubing, Krixia at Mariejo Ramos. “A tribe under threat: Dumagat vs dams.” *Philippine Daily Inquirer*, 20 Setyembre 2021, <https://newsinfo.inquirer.net/1489864/a-tribe-under-threat-dumagat-vs-dams>.

Lance Romulus Dayrit, *Literary Editor*
UP Diliman, Lungsod Quezon
05 Enero 2023

Usbong

Lee Giordan Mananghaya

Mga Tula

Lupaing Binasura, Tahanang Sinira

LJ Rebadolla

Larawang kuha noong taong 2021 sa isang Sitio ng pambansang minorityang Ayta sa Zambales. Ang ibang parte ng lupain ng mga katutubo ay ginawang dumpsite na siyang dahilan nang pagkawala at pagkasira ng kanilang tirahan at kalikasan. Ito din ang dahilan ng pagdami ng bilang ng tao sa komunidad– pangangalakal at pamamasura ang naging pangunahing kabuhayan ng mga tao sa lupain.

CRISTOBAL ALIPIO

Sa Dibdib Ng Sierra Madre

“Sa piling mo, o Sierra Madre,
Tanggulan mo’y laging hinahanap”
-Coritha

Umaangil ang lagari sa dibdib ng Sierra Madre,
Ang dantaon na mulawin sa lupa ay lumagabog;
Para yatang tengang lipya ang tulog na mga kapre.

Naghuhukay ng pabalon ang gutom na mga pobre
Upang maging mga uling ang kahoy na ilulubog;
Umuusok ang lupain sa dibdib ng Sierra Madre.

Sa gabi ay tila bulkang nagluluwa ng asupre,
Kabundukang laging pugon sa liyab ng alipugpog;
Tila tutang walang mata ang tulog na mga kapre.

Ang bangin ay inilibing sa halinghing ng punebre
Pagkat walang gintong birang na doon ay mahalughog;
Naglalatang ang napatag na dibdib ng Sierra Madre.

Mga hayop at halama’y nabibigti ng alambre
Sa dawag ay anong sangsang ng laman na lasog-lasog,
Waring may bulak sa ilong ang tulog na mga kapre.

Umuulan man ng tingga sa bakbakan ng kalibre,
Tahimik na tumatangis, kasaliw ng kidlat-kulog.
Parang birheng ginahasa ang dibdib ng Sierra Madre,
Mga patay na lukan ba ang tulog na mga kapre?

SALVE ALPACIBLE

Mill Parade

Poultry pecking on the ground
Scrounging incessantly for a meal
When grains all abound
Ground to bits by the mill
Yet hunger proliferates
Mind-boggling--binding
Kernel stashed in a hoard
By feathers luxuriant,
Dispositions delicate
Corruption aboveboard
Prey to the predator
What I get for voting you as senator
Statesmen and tycoons
Greedy as raccoons
Can't treat us with some amity
Mock and oppress the flock
In captivity and depravity
Then life on a chopping block
Where hope and breath dissipate

'How is poultry different from humanity?'

BANNIE BANDIBAS

Kápitán

Nakahiga sa kamang gawa sa kawayan,
malamig na hangin ang aking kumot
at makulimlim na ulap ang ginawang unan—
maraming kulang ngunit di masalimuot
pagkat may tigapayong sa tag-ulan,
may bangka sa gitna ng bahang salot,
sa pagbagsak ng luha ay may silungan,
at may yakap na sa katawan ko'y babalot...

Ang pag-ibig ng haligi na di ako pinabayaan,
sa puso ko'y tibay at pag-asa ang idinulot...

Mananatili.

Sundang (Cebuano)

Ang akong gihigugma
na sa akoa tigsalba
sa bisan asang dulaa
labi na sa tumba-lata.

Siya maoy tigpanarapo
sa akong singot na nagtulo
ug mapangayuan og singko,
bangka sa tubig—naa pa'y kambyo.

Maskin man guro matigbasan,
andam kang musalo sa sundang
nga sa kahait ug kalaparan
dili gayud nimo kahadlukan.

Kalipay nga dako ug gauros-uros
ang gihatag nimo nakong kabus
maong gitaban tika's niining krus
apan dili ka na angay buy-an pa...

Kay kun ikaw mawala,
ang kasakit kay mura
og manganakay nang nangmabdus.

Tabak

Ang aking iniibig
na sa aki'y nagliligtas
sa kahit saang laro
lalo na sa tumbang preso.

Siya ang tigapunas
sa pawis kong tumutulo
at mahihingan ng limang piso,
pambili ng tubig—mayroon pang sukli.

Kahit pa siguro mataga,
handang sumalo sa tabak
na sa tulis at lapad
ay hindi mo kinatatakutan.

Labis na kasiyahan at nag-uumapaw
ang binigay mo sa aking sawimpalad
kaya tinanan kita sa krus na ito--
di nararapat na ika'y bitiwang pa...

Dahil kapag ikaw ay nawala,
ang sakit ay parang
sa buntis na manganganak na.

MARC ANGELO BENITEN

Dugo ang Tubig ng Punla

Umalagwa ang saranggola,
sa kamay ng batang busog sa gutom;
mga butong naka-alpas sa balat,
uhaw sa kalsyum;
templong mala-sigbin ang imahe;
labing bitak-bitak
na kulang sa halik,
hindi ma-ulan ng malinaw na likido;
namumutla,
at tanging luhang mahabagin
ang nag-aalsa
sa katuyuan nito.

Sa paglipad ng saranggolang marikit,
tanaw nito ang
lupang pinaulanan ng kabulaanan;
kasama ang Panginoong
nagkukubli sa likod ng mga ulap,
umiiling sa pag-apaw ng pulang alak,
pinupulikat ang punla,
pinapapak ng pating ang mga magsasaka,
sinisipsip ang sustansya ng mga maralita—
linta't kumunoy ang sistema.

Tigang man ang lupa,
mahigpit ang kapit ng patpat ng alay-ay,
handa sa rebolusyonaryong pakikibaka,
laban sa mga sakim na uwak
na pinanday ang mga tuka,
mga pakpak na gawa sa talim,
handang sunggabin
ang gintong pananim.

Sa tuwing sasapit ang tag-ulan,
hindi tubig ang bumabagsak sa kalangitan,
kundi dugong panis
na siyang nagdidilig sa tigang na kalupaan;
gumagapang ang likido sa kanal,
umaapaw ang sapa,
nangingisay ang mga palaka,
at kumakandirit ang mga linta,
sa dugong dumadausdos,
sa laslas na leeg ng maralita.

Sa pag-apaw ng sapa,
naliligo sa tuwa
ang mga demonyong alisaga—
nananaba sa kapangyarihan,
binababad sa pugon
ang mga karit na pang-kitil;
pinaliligiran ng
madulas na laway mula sa mga
biktimang mahigpit ang kapit sa leeg,
ng tanikalang pinagtibay ng
kayamanan at kapangyarihan.

Panahon na ng pag-aani,
ngunit hindi trigo ang bubunutin,
dahil punglong tingga ang
uusbong mula sa mga
bungong gutumin;
mga katawang naging pataba
sa kanilang lupang sakahan—
laman ng ina, ama, anak, lolo, at lola,
ang nagpasiksik
sa kalusugan ng lupa;
nilustay na puso't utak
ang nagpapatibok
sa lupang binulagsak.

Sa lupang lasa ay metal
na siksik sa impeksyon,
sumasayaw sa hangin ang
mga kaluluwang
walang panalangin,
lumulutang sa kampo santong
walang puntod,
hinahawi ang mga bulok na tanim,
lumilipad na animo'y saranggola,
pinagmamasdan ang
lupang sinilangang
unti-unting nilalamon ng dugo.

Karit ng Reporma, Bolo ng Hustisya

LJ Rebadolla

Larawang kuha noong Enero 22, 2021 sa Mendiola Bridge, Manila. Hindi naging alintana ang banta ng COVID-19, nagsama-sama ang iba't ibang progresibo't pang-masang organisasyon upang ipanawagan ang hustisya sa mga biktima ng Mendiola Masaker at sa patuloy na pamamaslang, pagpapabaya, at kapalpakan ng rehimeng Duterte. Maliban dito, bitbit din ang panawagan para sa tunay na reporma sa lupa at agraryo na siyang bitbit din ng mga magsasaka at mga organisasyon noong nangyari ang masaker.

KIKO CARAMAT

Titulo

Magsisimula tayo palagi
Sa ating mga kamay.
Iyan ang itinuro ng ama
Ng ating mga ama.

Gaano kapula
Ang lupang nakasiksik
Sa ilalim ng ating mga kuko?
Iyon ang palatandaan
Ng ating tahanan.
Iniiwanan natin
Ng marka ng hinlalaki
Ang mga punongkahoy.
Pinipirmahan natin
Gamit ng hintuturo
Ang buhangin sa tabing-ilog.
Ang kalyo sa ating palad
Ang nagsasaad sa tagal
Ng ating kontrata sa trabaho.

Ano pang katibayan
Ang kailangan ng mga dayuhan
Kung nakaukit sa lahat
Ng bato ang pangalan
Ng ating ama't ina,
Kung tuwing umaga
Kinakanta ng ilog
Ang ating buong buhay?

Tanging saksi ang hanging
Dating inilanghap ni Apo,
Na marahan ang pagdapo
Sa ating balat

Sa ating inaangkin.

Sons

Sapagkat ang mga anak ay nag-aalala rin
para sa kanilang mga ama.

Tahimik silang naghihintay
sa dulo ng maisan.

Buong araw nilang babantayan
ang paanan at puso ng Pantaron,

nakayapak at naka-kombat buts—

mga paang panatag
nasa mismong puso,

mga paang dayuhan
at nagaalinlangan sa bungad.

Pagsapit ng tanghali,
sasalubungin

ng talim ng pana
ang init ng punglo

sa gitna ng makulimlim
at nagmamatyag na gubat.

(alay sa mga Manobo ng Talaingod, Davao del Norte na naglunsad ng pakikibaka laban sa panghihimasok ng Alcantara and Sons, Inc., isang malaking logging company, noong 1993.)

Tulad Mo

alinsunod kay Roque Dalton

Tulad mo, mahal ko
Ang buhay na walang pagsasamantala
Mahal ko ang buhay
Na walang bahid ng pangangamba
Sa aking puso
Para sa ating mga kapatid.

Kung kaya't magkasabay ang bigwas
Ng ating mga braso.

Kung kaya't iisa ang puntirya
Ng ating poot at baril.

Kung kaya't naging bahagi tayo
Ng isa't isa.

LEXON CASTILLO

Sierra Madre: Ilang na Puligsa'y Luson

Ilang ka'y puligsa
tan gëlëw na dumaralos;
këneng ëd pëglëy na paga,
tan diya'd basig na alimbusabos.

Aampopoën mo
iray umpupuligsa tan unsusumlang,
ëd daluyo'y irap
na capolóa'y Luson.

Bangkag ka'y bini'n insibwag
na aray akauna'd sikami —
panaanian, pabubunaën
na aray niwanwan a anak tan atëng mi.

Tasi ka'y gira'y undadalos a anggapoy dilin dalin;
laban ëd saray katawa'y dalin
tan aripën dan asaliw
so karërwa tan nanlapuan.

Ilaloan ka'n akalagëy ni'n tasi,
na talunggaring na makatunungan a gëlëw,
a mangibulos ëd sikami 'ran pobre
lapo'd bagyo — na irap tan dusá.

Sierra Madre: Tore ng Pakikibaka ng Luzon

Tore ka ng pakikibaka
at pag-aalsa ng magsasaka;
hinahon sa gitna ng pag-aalala,
at sa hagupit ng sakuna.

Yapos mo
ang mga bumabalikwas at sumasalungat,
sa daluyong ng kahirapan
ng kapuluan ng Luzon.

Sakahan ka ng binhing isinaboy
ng mga nauna sa amin —
pinagaanihan, pinatataba
ng mga namulat na anak at magulang namin.

Saksi ka sa digmaan ng nagsasakang walang sariling lupa;
laban sagmga panginoong maylupa,
at alipin nilang nabili
ang kaluluwa at pinanggalingan.

Inaasam kang nakatayo pang saksi
ng tagumpay ng prinsipyadong pag-aalsa
na magpapalaya sa aming mga pobre —
mula sa bagyo — ng kahirapan at dusa.

Siyopa kan dumaralos?

Siopa kan dumaralos?
Sika'n imbën moy palot,
sika'n mansisibwag ëd taëw,
sika'n pumapalot na pagëy.

Mapaot ka'd pëtëk na agëw,
maanos ka'd panaon a ambëtël,
mapëlëng kan mantanëm na grasya'y laman,
bangbalet, kalamor, nan-ani kay dësiang.

Sika'y mamapaka'y talba,
bangbalët itëtëpël mo'y ëras;
maawang so bëbëkaën mo'n bangkag,
balët gonigon mo'y dalin a panayaman.

Dalin a binëkam, pinabunam,
sika kumo'y makankayarian, minabang.
Bangmas kasumpala'y sagpot
biang mon agamuran — bangkrap tan bigot.

Makapoy mo'n kipapasën,
gëgëntam so inawam tan kaparam a narasan.
Angidaulo ka'y gëlëw
nilingis, nilipay mo'y palandëy.

Inkwa'y katawa'y dalin:
Siopa kan dumaralos?
Siopa kan ëmël a mamagyaw?
Siopa kan mëlmëlag, anggapo'y inaral?

Intagëy moy imbën mo'n palot,
insibwag moy bini'y ilalo;
pinalinan mo'y dalan, pinalot mo'y dika,
pinarlangan mo'y dayami; mandayabdab, angitër na liwawa.

Sikan lalasiën da'n dumaralos,
sika'y minunaan a biskëg;
kasil kay gëlëw
na mankakasakëy, unsusumlang a umbalëy

Sino kang magsasaka?

Sino kang magsasaka?

Ikaw na ang hawak ay karit,
ikaw na sa kawala'y naghahasik,
ikaw na palay ang kinakarit.

Matiyaga ka sa ilalim ng araw,
tiis mo ang panahong malamig,
masigasig kang magtanim ng grasya ng katawan,
ngunit, kawawa, ang inani'y kahirapan.

Ikaw ang nagpapakain ng mundo,
tiis mo sariling gutom mo;
malawak ang binabakang sakahan,
ngunit suliranin ang lupang titirhan.

Lupa mong binaka at pinagyaman,
ikaw sana ang magmay-ari at makinabang.
Ngunit pagkatapos mong paghirapan,
bahagi mong nakuha — bangkarote't kagutuman.

Busabos mong kalagayan,
hangad mo'y ginhawa mo at kapwang nagugutuman.
Pinangunahan mo ang pagbalikwas,
sinilayan ang bundok at pinatag.

Ang sabi ng panginoong maylupa:
Sino kang magsasaka?
Sino kang piping maninindak?
Walang tinapos, sino kang hamak?

Itinaas mo ang hawak mong karit,
binhi ng pagasa'y iyong inihasik;
tinapyas ang damo, hinawan ang daan,
pinadingas ang dayami; sumiklab, nagbigay ng liwanag.

Ikaw na magsasakang hinahamak,
ikaw ang pangunahing lakas;
lakas ka ng pakikibaka
ng nagkakaisa, mamamayang nakikibaka.

Palay

Alfredo Figueroa

ROSE ANN DELA PAZ-ALER

Palay

Ang palay na mula sa dugo't pawis mo ay napakahiwaga;
Nababalot ito ng misteryo sa pagitan ng katawan at kaluluwa.
Ang palay na mula sa magaspang mong mga palad ay nakapagtataka;
Na tila gamot sa anumang klase ng hirap at ginhawa.

Ang palay na mula sa iyong pawis ay puno ng misteryo;
Na siyang kinapapalooban ng mga himalang hindi eksklusibo.
Ang palay na bunga ng iyong pagod ay nakakapangilabot;
Sapagkat hindi maarok ninuman ang lalim
at kung hanggang saan ang dapat na maabot.

Ang palay na mula sa iyong kaibuturan,
Hindi kumukupas kailanman.
Hindi rin matatapatan ng anumang yaman.
Mas lalong hindi makukuha ng kung sino mang gahaman.

Basahan

Ilang beses nang sinampal ng kahirapan.
Ilang beses nang nakaranas ng kahayupan.
Ilang beses nang inalipin at inalisan ng karapatan.
Pero muli't muling tatayo para sa kapakanan ng mga kasamahan.

Ilang beses nang binaboy ang kabuhayan.
Ilang beses nang pinagtangkaan itong buhay na pinagkakaingatan.
Ilang beses nang tinakpan ang katotohanan para sa bayan.
Pero muli't muling tatayo para sa kapakanan ng mga kasamahan.

Ilang beses nang niyurakan itong binusabos na katauhan.
Ilang beses nang binalewala ang mga pagsusumamong para sa kabutihan ng lahat.
Ilang beses nang pinagtawanan itong mga pakikibaka at 'di matapos-tapos na labanan.
Pero muli't muling tatayo para sa kapakanan ng mga kasamahan.

Planting
Alfredo Figueroa

GILFORD DOQUILA

Binhi

ug kon tabonan nila imong mata
pasulti-a imong baba

ug kon pahilomon imong baba
pasulata imong kamot

ug kon putlon nila imong mga kamot ug tiil
ayaw kabalaka

ilubong man ka nila sa yuta
apan dili nila malubong imong kamatuoran

kay ikaw usa ka binhi
mopadayon nga mabuhi.

Binhi

at kung piringan nila ang iyong mga mata
pasalitin mo ang iyong bibig

at kung patahimikin nila ang iyong bibig
pasulatin mo ang iyong kamay

at kung putulin nila ang iyong mga kamay at paa
huwag kang mangamba,

ibaon ka man nila sa lupa
hindi nila mababaon ang iyong katotohanan

dahil ikaw ay isang binhing
patuloy na mabubuhay.

JOSELLE GONZAGA

Metaporikong Pagpatay

Mahapdi ang
sinag ng araw sa balat,
kung magtitikiman sila ng pawis
ay magkakasakit ang isa sa bato sa alat nito.
Nagambala ang sandaliang siesta nina nanay at tatay
na kanina pa nagpapakiramdaman, panay sikuhan sa sakahan.

Nilagyan niya ng asin ang
ibabaw ng panakip ng kaldero,
sabay parito't paroon sa patag na lupain si
kuya, lugar kung saan 'di siya kailanman napanatag.
Isinukbit niya sa kalabaw ang ulnas na dapat sana'y karison.

Inilako niya ang pangalawang araw
nang init na merienda, maaga siyang napirmi
dahil may dayong namakyaw ng kaniyang paninda.
Kaya isinalansan na ni ate ang mga naani, walang natira sa
nakasakong nasaka. Paano naman tayo? Magtititigan kami, 'saka na'.

Di naglaon ay nagdagsaan ang mga
alitaptap, sa ganda nila'y ni wala kaming
pagkurap. Kulang na lang ay iyon ang hulihin
at gawing hapunan nang magliwanag naman ang
mga lalaugan. Nagpuputiang ngipin na lang mula sa ngisi
ang masisilayan, at nagsimula ang mga armadong mangkukulam
sa orasyon ng kanilang pagpatay na sa huli, tiyak abot ang pakikiramay:

Yakap ng naglalakihang braso sa leeg ng inang
sinubukang umalpas; halik ng bala sa noo ng dalagang
matatas; tulak sa katawan pa-arado ng binatang lumaking
patas; at higpit sa pagkuwelyo sa ama na nagmistulang papel
ang kamiseta sa pagkakapilas. Ngunit nabigo yata ang mga ito nang
walang ni tulo ng luha silang natagpuan mula sa batang inubusan na nila
ng masasandigan. Ako na nagising sa hapdi ng dilig ng ampiyas ng mga luha't
dugo ng nagdala sa akin dito sa tinubuang lupa, ako ang kanilang pananim na aanihin.

Malas nila, maski na may pisikal silang armas ay
hindi nila alam na tatapusin ko sila nang walang bakas.
Malas nila itay, kahit pa may simboliko silang armas ay 'di sila
nagkaroon ng pagkakataon na gamitin ito dahil sa kakulangan ng alas.

Hinablot ko ang isang baril na
hindi naman sa akin, ngunit binawi nila ito.
Sa pakikipag-agawan ay napuwing sila mula sa pulbura nito.

Nakabubulag ang pulbura, mas nakabubulag ang kapangyarihan at pera.

Kaya walang akong simpatiya sa kanila.

Bakit ko naman sila bibigyan ng armas na maaari

nilang gamitin laban sa akin? Katabi ng mga katawan ng

aking pamilya ay ang mga mangkukulam na nagmamakaawa para

sa kanilang buhay. Sinabi ko na, papatayin ko sila sa matalas na tingin, sa hindi

mapagsang-ayong iling, sa nakaririnding bulong, sa pakikipagkamayan, sa pakikipagkaibigan.

Hindi raw tama ang pumatay, ang maging dahilan

ng pasmado't nagyeyelong pares ng kamay, ang magalit

dahil lang sa palay na punyeta, matagal na ngang ipinaglalaman,

ngunit makatuwiran sigurong kantiin ang nagpapakalat ng kawalang

hiyaan, lalo't higit ng kabàlakyûtan. Sa huling pagkakataon, nakiusap silang muli...

Mapapatawad ko ba ang salang

pagsangla at pagnakaw sa aming lupa?

Maisasalba ko ba ang nanalbahe, ang nagpadala ng

mga babala mula sa kaliwa't kanang mensahe? Ang sa buong buhay

namin, ay basta nag-iwan ng mga bagahe? Kung anuman, hindi na mahalaga pa,

tinanggap ko nang ang kanilang magiging kamatayan, ay metaporiko lang habang ang sa amin ay literal.

Pagtawag ng hustisya, Itigil ang pamamaslang!

LJ Rebadolla

Larawang kuha noong Hulyo 25, 2022– unang SONA ni Marcos Jr. (Anak ng diktador). Dala-dala ni nanay ang panawagan sa paghingi ng katarungan at pagtigil ng pamamaslang ng estado sa parehong rehimeng Duterte at Marcos Jr. Nagpapatuloy pa din ang pag-atake at extrajudicial killing sa sambayanang lumalaban at nakikibaka hanggang ngayon.

JASPER LOMTONG

SI SIERRA

ang dahilan kung bakit paulit-ulit ang kabiguan ng mga bagyong malimit umakyat ng ligaw tulad ni Karding.

Gamit ang mapang-akit na katawan bilang pananggalang— matayog at malusog na kagubatang dibdib, nabalewala ang kahit anong lakas ng sipol at ihip ng hiningang hanging baon-baon ni Karding. Maging ang sandamukal na tubig na bitbit-bitbit ay nawalan ng bisa nang sumayad sa mga balakang ni Sierra ang timbang gawa sa ulap, unti-unting tumagas ang dapat sana'y bahang maglulubog sa kapatagan. Sa halip ay nagsilbing tubig na magdidilig sa kasalanan at minsang kapabayaang ng taumabyang naninirahan sa paanan ng kabundukan.

Si Sierra ang kapanatagan at kaligtasan hindi ang mga ilegal na pagtotroso't minahan, hindi ang mga *subdivision* na dating lupang sakahan, higit lalong hindi pag-aari ng mga trapong gahamang ang bisyo'y magkamal ng yaman hindi kailanman, sapagkat sa taumbayan ang lupang tinubuan!

BABANGONG MULI ANG MGA KATAWAN SA PANAHOON NG ANIHAN

Babangong muli, silang ibinaon sa limot
ng mga basyo ng balang nagkalat
sa pulang lupang sakahan ng palay at asukal.

Babangong tangan ang matalas na gulok
o itak na panggapas sa ligaw na mga damong
sagabal sa lumalagong palayan

Babangon sa saliw ng isang koro—tilaok
ng alagang pansabong na mga manok,
sa naghihintay sa saboy pagkain at buga ng usok

Babangon sila, silang di magkamayaw
sa pagmamadali, maunahan lamang
ang araw na nagkukunwaring nagmamadali

Babangon at babangon pa rin silang
walang-tigil, walang pagod na nagtatanim—
sa pang-araw-araw nating kakanin,

Silang sa bukid kaulayaw
katuwang ang kasanggang alaga—
ang tumatandang kalabaw,

Silang salat bumasa at sumulat
babangong tangan-tangan
ang pang-unawa at pagkamulat.

Darating ang araw
na babangong muli sila
babawiin ang lupang sinasaka

Sa mahigpit na kapit ng kamay
ng bulok na sistema at inhustisya
ng panginoong may-lupa!

Babangon at babangong muli sila
Sa panahon ng anihan, tangan-tangan
sa palad ang pakikibaka at karapatan!

***WALANG HALONG BIRO ANG UNANG ARAW NG ABRIL**

Labing-apat na tingga
ang punlang itinanim
sa malambot na lupang sakahan

labing-apat na basyo
ang nagsilbing pananda
sa tumimbuwang na mga katawan

labing-apat itong tumambad
na pambungad ngayong buwan
ng Kuwaresma

ang labi ng labing-apat, walang-
habas na kinitil, siniil
nang mainit na halik

ng nguso ng baril
ibinilad sa araw,
saka pinaulanan

ang pagod at kulubot
na mga katawan.
Nagsasagutang alingawngaw

ang bawat putok
na tila nagdarabog
na mga kulog.

Hindi patak ng ulan
ang nagdilig sa lupa—
tilamsik nang malagkit

na dugo
ang isinaboy ng berdugo
sa tinubuang lupa.

Walang halong biro, unang
araw ng Abril, malinaw
sa alaala, bawat putok ng baril.

*sa labing-apat na magsasaka minasaker sa Negros

GIAN CARLO NOBLEZA

Paghayo

Mainit ang tanghaling
bilad ng kagaguhan.
Ang asfaltong dinampian ng ihing
mula sa sinasambang diyos-diyosan.
Pinag-uusapan
ng libo-libong deboto ang gulóng
kaganapan sa kalakhang ka-Maynilaan.
Bulong-bulong ang mga alimuom
ng kurapsyon sa loob ng simbahan.
Naglasing gamit ang ihi ni San Miguel,
ang luha mula sa rebultong nangingiyak
tuwing gabi,
at ang pawis galing
sa pinaiikot na may pasán-pasáng
pasâ-pasâ na pása-pásang ipinagugulong —
at pagkatapos ay ibuburong, hihithitin,
pauusukan at ipantitirik
ng kandila —
ng mga mata.

“Prusisyon na naman!”
Sabog na naman
ang mga taong hayok
sa droga ng kalangitan,
ng ikasasalba nila,
ng impyernong ayaw nilang puntahan.

“Hindi nila alam!” —
na ito na ang kanilang tinitirahan —
na ito na ang kinatitirikan
ng kanilang mga kubong
sa estero ng mga nasa langit
nakatungtong.

Binabahagian sila
ng mga ipinangakong
kalayaan at kasiyahan,
na ang kapalit
ay ang kanilang
kalayaan at kasiyahan.

At sa Kalayaan?
Doon ipaparada ang sa kanila
ay mga ninakaw,

hanggang Mendiola ibabalandra
na sila ang sariling kriminal,
na sila ang sariling mamamatay,
na sila ang mga sariling demonyo,
at sa dulo ay sasabihing,
“Sarili mo lang ang sa iyo’y makasasalba.”

Indenayal

N'ong minsan kamakailan
'sang batang babaylan
ang pinugutan
dahil sa kanyang kawalan
ng respeto sa mga
inakala na mga
messias daw pa nga
na tumubo sa kaugatan
at namunga sa sanga.

Noon ding minsan kamakailan
mayro'n isang natagpuang
Inhenyerong puta ng kapitalismong
sinasalsal ang kahirapan.

Ika niya halimbawa
na siya'y gawing halimbawa
ng kagila-gilalas na pagtakas
mula sa kahirapan, halimbawa.

At alam mo ba na 'yan
ay no'ng minsan kamakailan? '
Yang pagkabit sa dalawang
de-doseng posteng
magsisilbi na kapitan
ng lubid, kumbaga,
o kaya ay sampayan, kumbaga,
na tutulong sa pagtulo
ng
D
U
G
O
tungong
paa.

Maaari din na mangyaring
nang minsan kamakailan,
walang nangyari na gan'to
at walang nangyari na gan'yan.

Kagaya ng pagbaon natin sa iba pang
memorya ng nakaraan.

1) *ba·nig*

png [[Bik Hil Seb Tag War]

: sapin sa sahig o katulad na rabaw, karaniwang gawâ
sa nilalang bule, dahon ng sasá, bambán,
o plastik at inilalatag para tulúgan o kaínan.

2) *bá·nig*

png [[ST]

: kasámahán sa bukid.

3) *bá·nig*

pnr [[ST]

: mahinahon, kaiga-igaya.

Paano kumatok sa bukid?

Maghahanap ba ng kubong kakaltukan?

Tapos kapag may mga tao ay pauulanan
ng mga tingga?

At kung sakali ba na may makatakbo,

hindi palalayain ng palayan

ang matagal na nitong bánig —

Na bánig at maingat na hinahaplos

ang kanyang mga palay —

at ang mga kakatok ay sasabay.

Ang mga talahib? Manunuklay.

Sa katunayan, maski ang nagtatayuan

na mga balahibong nangingilabot

sa kaululan ng mga kakatok

ay mananalaytay —

Kakahirin ng kalaykay,

ang mga kalabaw ay magpupugay

sa pilantik ng gatilyong uugong,

mabibilad sa init ng buwan

ang nagpumiglas na daluyong.

Paano ka kakatok sa bukid?

Sa lupa ba mismo?

Parang ‘yong pagkatok sa kahoy

nang hindi magkatotoo

ang mga panaghoy?

Bakit ka kakatok sa bukid?

Dahil nagtatanim sila ng kamalayan

at kanila rin na panlaman-tiyan?
Ni hindi nga nila mapakinabangan
nang buo ang sariling ani,

kung tutuusin.
Hindi lang dahil pinasisirko
sila ng mga kapitalista
kun'di
pinasisirko rin sila
ng mga kumakatok,
kung tutuusin.

Kawawang Bayang Pag-ibig,
ang dulo ay mga bala din pala ang kakatok
sa mga dingding na binabalot ng takot at pighati —

at

Ang mga bánig na bánig
kung sumagot sa mga pagkatok.
Walang kamalay-malay na sa baníg
din pala sila isusuksok.

Carabao

Alfredo Figueroa

EFREN OSERIN JR.

Nang Minsang Nakilala Ang Lupa

Hinimlay ng mitolohiya sa iyong katawan
ang buhay ng mga buhay. Mga butong
Inihagis at nang sumilip ang unang dahon,

Naging kasaysayan ang pag-usbong. Mula sa hininga
Hanggang sa pahinga, dalubhasa sila
Na ukitin ang kinabukasan sa mga sanga.

Sanga-sanga ang gabi't umaga. Mayroong rebolusyon
Ng traktora sa paa. Gumugupit sa kuko ang iba.
Bumabaon pailalim sa ugat ang paghukay

Sa mga buhay. Yaong mga sanggol,
Iniluluwal ng bala. Ang isang sinindihang upos,
Unti-unting lumiliwanag. Ang minsang pag-ubo

Ay hinika ang nakikihinga. Kung diligan ng bagyo,
Hindi sapat na pangkuskos sa libag. May mga lupang
Artipisyal na dinikit sa balat hanggang laman.

Naghuhurumintado sila sa pag-ibig na pansarili
Habang ikaw ay nakikiupa sa sariling tahanan.
Mataas pa ang bayad.

Nang lisanin, naging mga buto ang hinimlay.

Panggigiit sa Kanayunan, Tutulan, Labanan!

Lorence Lozano

JOHN DAVE PACHECO

Ang Mensahe ng Propeta Matapos ang Mahabang Paglalakbay

Ayon sa DAMbuhalang Proyekto ni Sandra Aguinaldo

Ito ang solusyon ng mga Pariseo: ang magdúlot ng delubyo
Sa kanilang sariling ulirat. Sisingilin sila isa-isa
Ng sinasabing pag-ahon ngunit mas pagdahop
Dahil ‘di ba noon pa likas na uhaw ang lahát ng tao?
Sisigaw ang katawang lupang sinamantala’t
Binastos ng mga dayuhan. Higit pa sa pagpawi
Sa lalamunan nitong nakabukakang bundok
Ang hatid ng ragasa nitong kapalarang pinasok.
Dahil ba kaya nila tayong mahawakan sa leeg? Hindi!
Hindi isang buhangin papuntang dagat ang 46 na pamilya
Para ilubog sila sa mápa. Isa silang lupa.
At isa sila sa maniningil: isa sila sa mga mangingisda,
Magsasaka, mangangaso;
mga katutubo, “*ni hindi kami marunong mag-opisina.*”
Isa sila sa maliligo hanggang malunod sa hinagpis,
Kasama ang bayan ng *Infanta*. Kasama silang maniningil,
Kasama ang higante, kasama ang Diyos —
Isa silang maniningil
At magbabayad silang lahat.

RC PLACIDO

Bulubundukin

Tagapagtanggol ng masa
laging sinasaula
mapatakan lang ng kwarta

Kapag ipinaglalan
siya ay nagiging kalaban
haka'y rebeldeng tulisan

Bubulusok itong bansa
kung ang tuktok ay nahiwa
at aanurin ang madla.

Leaves with crystal water

Alfredo Figueroa

BENJ GABUN SUMABAT

Iti Bin-i (Daniw/ Ilocano poem)

Kada sala ken panag-uyaay ti bulbulong,
Kada ritmo iti panag sirit ti dudon,
Kada ling-et ti mannalon idjay kuman, bayat ti bannog ken sakit ti bag-bagi
Ken ti nauneg nga panagdung-aw ken sennaay dagiti mangmangged...
Adda iti nabukel nga rason ti panaglaban.

Impagarop dagiti abusado nga mangturturay
Nga inggana laeng ti sensennaay kada dungdung-aw iti maaramid tay' a nakurapay.
Ngem naindaklan dagiti natured nga sangsangayan nga nangisukog
Ken nangibukel 'ti pukkaw dagiti umili

Kas sellag ti bulan,
Ket nalawag iti prinsipyo da,
Prinsipyo ken pammati nga maipatungpal 'ti waya-wayat maysa ken maysa.

Sellag nga nagbalin nga silaw,
Nagbalin nga giya ti umili,
Kas panaguyaoy ti bulbulong
Panagsirit ti dudon,
Ken iti agtultuloy nga panaglaban ti mannalon kada mangmangged,
Ket agtubo ti bin-in nga inmula dagiti bannuar nga immuna kadatayo.

Maag kadakuada nga mangipagarup
nga iti panangitabon kadatayo 'ti mangpasardeng
iti pannakidangangtayoy.
Di da ammo a sitay ket bin-i!

Agtubo iti bin-i,
Nga nasibugan ti sennaay,
Dung-aw, panagpukkaw, dara, ken dagiti lulwa
Agtubo, agsabong, umado, ken agwaras.

Kakadua, Inganna't balligi!

BENJ GABUN SUMABAT

Ang Binhi

Bawat sayaw at pag-indayog ng mga dahon,
Bawat ritmo sa bulong ng mga tipaklong,
Bawat pawis ng magsasaka doon sa bukid—dahil sa pagod at pananakit ng katawan
At ang malalim na panaghoy at buntong-hininga ng mga manggagawa.
May nabuong dahilan para sa paglaban.

Inakala ng mga mapang-abusong mga pinuno na
hanggang sa buntong-hininga at panaghoy na lang ang magagawa nating mga mahihirap.
Ngunit mahusay ang mga matapang at natatanging mga nanguna
At bumubuo sa pagpapalakas ng sigaw ng masa.

Tulad ng liwanag ng buwan,
Ay malinaw sa kanilang prinsipyo,
Mga prinsipyo at paniniwala na dapat ipaglaban
at igiit ang Kalayaan ng bawat isa.

Gaya ng liwanag,
Sila ay naging gabay sa mga tao,
Kasabay sa indayog ng mga dahon
Sumipol ang mga tipaklong,
At sa patuloy na pakikibaka ng magsasaka at manggagawa,
ay sisibol ang mga binhing itinanim ng mga bayaning nauna sa atin.

Ang balikong pag-aakala ng mga naghaharing-uri,
na ang paglilibing sa atin
ay magpapatigil sa ating pakikibaka.
Hindi nila alam na tayo ay binhi!

Tutubo ang binhi,
Na nadiligan ng luha,
Pagluluksa, hiyawan, dugo, at mga panaghoy
Ito ay lalaki, mamumulaklak, dadami, at kakalat.
Mga kasama, hanggang sa tagumpay!

RONALD TUMBAGA

Apatnapu't apat na Dalit kay Sierra Madre

(1)

Kapag daho'y papaliit
May mensahe'ng alugbati:
Ikaw, na Trapong pasakit
Magwawakas ka ring pilit.

(2)

Kung tanawin sa malayo-
Kumakampay na ang ubod.
Di naman ibon sa puno;
Siya nga'ng anak ng bayan ko.

(3)

Sila ang tagapagmana-
Mga mulala, tulala
At mali-mali sa tunay
Na lagay ng ating bayan.

(4)

Sinabukot ng habagat
Punong wala namang saysay.
Nakapagpapaalala:
Palit-palit na sistema.

(5)

Sa impiyerno man nagmula-
Usok kang kayang tapakan
Ng kahit mumunting ulan-
Ng taong nagiging ulan!

(6)

"Ampalaya kang yuyukod
'Pag ako ang dumeretso,"
Anang punong nasa pasong
Unti-unting nabibingot.

(7)

Gising na't magbangon sinta
Sa bukid, kat'wan igitaw;
Uhay ng buwang-liwayway
Ang walang-hanggan sa lupa.

(8)

Kung ikaw ay alugbati
Hayo ka sa aking ikid;
Du'n sa asenderong ganid
Puluputi'y kan'lang liig!

(9)

Pinilipit na kamote
Kan'lang ipinatatanim;
Masdan mo, sila'y malunti-
Paano tayo wawangis?

(10)

Mailulugmok ang puno
Wala mang butas ang loob;
Di tayo pinatutulog
Ng nabubunging palakol.

(11)

Macaroning pagkumpuni
Ang lumalapit sa amin.
Ngunit, itinuring kami
Na mga tisyung bayani.

(12)

Inaalmusal ng tasa
Itong lumbay ng ginhawa;
Hindi mapaglilingkuran
Ng pait ang kintab-lasa.

(13)

Walang pinanggagalingan
Ang galit at kamatayan,
Mula sa kamay na bakal
Hayaan niyo siyang manakal.

(14)

Trabaho kang nakatayo
Habang mayro'ng naglilingkod;
Sisidlan kang naghuhukbo
Kahit walang pagpaplano.

(15)

Hindi ko na ninunuynoy
Pinagdiskitahang pondo
Sa karapatang pantao-
Parang pangkain ng preso.

(16)

Habambuhay kong sikreto
Ang ating impo at ingkong:
Isang harding organiko
At plumang may habang-kuko.

(17)

Mga dahon, puro dahon
Na lang ang nasa dako ro'n;
Walang ibang umuusbong
Kundi, luma- tayo'ng bago.

(18)

Kahit hindi ka magbunga
Di ka dapat nawawala
Sa poot na masalanta
Punong mulang ibang lupa.

(19)

Hindi mahirap liningin
Henosaydal, di-aamin.
Ngunit, katuwira'y tanggi rin
Ng pumapaslang na tingin.

(20)

Tayo'y mga dahong payong
Sa lupa rin yumayabong,
Balang araw, may panahong
Ang ugat, sa 'tin sisilong.

(21)

Tinuhog na sampagita
Buhay na pinagsasayang,
Sa iksi nitong pistola
Kay raming pagkakautang.

(22)

SIERRA MADRE

Pagbawi sa nanligalig
Siya'ng bayaning kakapitan,
At siya rin ang mananaig
Sa lupang may himagsikan.

(23)

Una ay kabayanihan
Sa lahat mong panaligan,
Isang saboy ang pag-asa
Na sa likod mo'y baha na.

(24)

Mula sa pagba-Barangay
Presinto, malaking bahay:
Ang timbanga'y nakatuwad!
Kanser ang pambabaliktad.

(25)

Kay riing dagok sa masa
Pangako mo't pagtalimwang,
Sa tuwa mo't kalabisan
Bomba kaming tutumbasan.

(26)

Kung walang pamamasura
Wala tayong mapupulot.
Hindi tayo ang naglala
Ng pisngi ng mga hamog.

(27)

'Lapit nang maging kuliglig
Si tatang: Papasok sa 'ting

Silid, walang pasintabi;
Kuliling, di naman ayskrim.

(28)

Ang Tao, ang Daga

Pinutol ng dagang gutom
Haba ng tangkay kong punla,
Pinira-piraso nito
Ang pagdami, ako'y mangha!

(29)

Sa buhay mong pinuputol
Lalo ka lang lumalago,
Madugong hrap ng mundo
Nagpapataba sa iyo.

(30)

Kinakatulong ko ulan
Sa papaglikha ng ingay,
Alab ng katahimikan
Sila'ng tagapagpasiklab.

(31)

Diwa mo ang lilikhain
Ng bagong metamorphosis
Sa protestang may panimdim-
Tulad ng dahong gulanit.

(32)

Tao't bundok, minamahal
Hindi tansang hinahambal.
Ang tubig mang walang dawal
Sa lamok nagiging kawal.

(33)

Sapagkat, sino ang hindi
Nila ninasang itokhang,
Sampalin ng tahi-tahing
Paratang? Kundi, ang bayan.

(34)

Silang walang maihabla
Ang mga wala pang habag,
Sila pa rin ang papaslang
Sa nagtatanggol sa buhay.

(35)

Punong wala nang idahon
Ang punong di-maarawan,
At tao na ang lulukob-
Pulis na ang manlalaban.

(36)

KALIWA DAM

Makulimlim ang kasuno
Sa dam nilang itatayo;
Bundok, puno, katutubo
'Sangkalupaang guguh.

(37)

Araw-araw bagong bunga
Ganiyan ang nakikibaka
Magkasingtaba ng pluma
Magkasingdaming pag-asa.

(38)

Kamoteng iisang tangkay
Di-matuli sa pagkampay;
Putulin ulo ng hrap
Bunga'y magsasama-sama.

(39)

Katiting na lupa lamang
Ang tuntungan ng talisay.
Masdan mo ang taas nito-
Magsasaka ba'y ganito?

(40)

Malago ang mga dahong
Tumatabing sa liwanag,

Sila nga ang daantaong
Sa dako roo'y aninag.

(41)

Upang banatin ang gabi
Sa buhay na alanganin,
Pilit na itinitindig
Ng balag ang kaniyang silbi.

(42)

Ang bakas nitong higanti
Ay sa taong inaapi,
Di ka tatahimik maski
Sa pagaspas ng paniki.

(43)

Kayong sa bukid ay salot
Sa pagawaan ay buktot,
Kayo ang nagpapalahok
Sa mga taong mamundok.

(44)

Tunghan ang kapangyarihan
Kung gahaman ang may alam:
Pandaigang kilusan-
Ang api ang mangangamkam.

#

Pesante't Peste

LJ Rebadolla

Ang pambansa-koordinadong pagkilos ng iba't ibang pangmasa at progresibong organisasyon— sa pangunguna ng mga magsasaka na siyang lumilikha ng pagkain ng ng bayan— ang nagmarka sa ika-50 taon ng PD 27 ng diktador na si Marcos Sr. Kitang-kita sa larawan ang paninidigan at na pagharap ng mga pesante at ng sambayanan sa mga alagad ng pesteng si Marcos Jr.

Mga Katha

KALULUWANG SUNOG

Nangangatog ang tuhod ni Mang Bennie habang payukong hinahawi ang mga naiwang upos ng sunog kagabi. Maya-maya pa ay bumagsak na ang isang buntong nagtalakop na luha sa mga mata ng 76-anyos na matanda nang makita ang isang sunog na relong minsa'y pagmamay-ari ng kanyang asawa. Isa lamang ang asawa ni Mang Bennie sa nasawi sa dambuhalang apoy na lumamon sa higit sandaang kabahayan.

Nahimasmasan na ang matanda ngunit tuliro pa rin nang nadinig ang alulong sa megaphone ng mga magsasagawa ng relief operation.

"Mang Bennie, nariyan na sina Mayor, kasama si Mr. Chan. Baka sakaling matulungan ka nila. Baka may mahanap pang bangkay ang mga nagrerescue," wika ng isang kapit-bahay nila habang bitbit ang ilang pirasong yero.

Maya-maya pa ay naulanigan ng matanda ang reporter na kinapapanayam ang mga rumespondeng bumbero.

"Ano po ba ang naging dahilan ng dambuhalang sunog?," tanong ng reporter. "May naiwang nakabukas na gasul ang isang residente..."

Buong lakas na tumayo ang matanda at pinigil ang pagsasalita ng bumbero. Hindi alintana ang kahinaan ng katawan at ang dinaraing ng puso nang biglang sumigaw ng matanda kahit pa nanginginig ang boses paturol sa reporter.

"Ang pabrika... ang pabrika ang dahilan. May ipapatayo silang pabrika rito."

FRANZ AUSTIN DE MESA

[REDACTED]

SEPT 17, 2037

Dear ADJ-23:

The Constabulary firmly reminds you that the contents of this document are sensitive of the highest order and strictly confidential, accessible only to Ranks 12 and above. We also remind you that this document can only be viewed in the Reading Room under an infrared light. Any personnel that attempts to take this document outside the room or leak its information shall be shot on sight.

Attached to this letter is the full transcript of the last few hours of Operation Silencio: an assignment calling for the swift eradication of the radicalist group known as SIERRA MADRE housed in the Mountain Province. The transcript was taken from the journal of Pvt. Christian Simon, a radio transcriber under 2nd Lt. Jonathan Ondoy's team.

Note that the attached transcript has been modified by a Rectifier due to several complications in Pvt. Simon's log entries; its contents highlight several statements that directly contradict our intel. According to several testimonies, Pvt. Simon had suffered mental issues during the operation given his inexperience in the field as a newly conscripted soldier, eventually leading to his suicide. Most of his statements within the transcript did not seem to make rational sense and some contained what may be construed as treasonous language.

Thus, in the country's best interests, the transcript has been corrected for your review and approval as Adjudicator. The transcript has the original, false statements in strikethrough, with the proposed changes in brackets.

Hoping for your cooperation,

Signed

JPE

Secretary of National Defense

Isang Bansa, Isang Diwa
God Save the President

SEPT 15, 2037

12:00

WE HAD BEEN HEARING them all day through the radio chatter, preparing for something big. What it was, we did not know, but the way the Sierras whispered about it with excitement left a bitter taste in my mouth. There were already two men sick to dengue, one injured due to rough terrain, and half of us wished we were on our way home. I wasn't ready to find out how the rebels planned to attack us. From a territorial standpoint, they had the advantage. High ground was always better; a helicopter couldn't fly at this altitude. They knew this jungle area more than we did, and most of the time, we just heard them singing and playing music. They were too carefree, or were they too careful? I could not tell, and the uncertainty scared me.

Sierra Madre, as we were briefed, was an armed militia, not unlike those of the NPA and Libertad Brotherhood that we had dealt with for more than 70 years until their disbandment in 2035. Styling themselves as "The Last Line of Defense of the Philippines Against Tyranny," the members of Sierra Madre were considered to be violent and extremely dangerous individuals—zealots of Marxist-Leninist ideology—skilled at instruments of war and guerilla tactics. Based on our intel, they were equipped with automatic rifles, hand grenades, a rocket launcher, and several other explosives, with at least one tank. For months, they had been amassing a large army in their headquarters at Mountain Province. We were sent here to stop them.

~~At least, that's what we were told. For it seemed to me that the numbers were extremely exaggerated.~~ I had been in charge of transcribing the radio conversations for quite some time now after we planted the bug a few days ago, which had made me accustomed to the crackly voices on the other side, already familiar with who was who. Etnora had this cheerful charm about her voice that seemed to comfort people. Irid was the opposite, a colder, more mature voice: a voice of reason. Oriod was the jokester of the group, and had a unique laugh that anyone couldn't forget even if they tried. Then there were younger, squeakier voices: Mapalad, Daraitan, Maynoba. Then there was Guiwan. Guiwan was the leader after Bintuod; his voice was soft-spoken and frantic, not at all confident nor conceited as that of the last Commander, who was shot down by our team before they even knew we were here. He died instantly. ~~His was a real leader's voice, deep and loud, like an officer who commanded respect and loyalty.~~

Perhaps what they had planned for us was vengeance. For killing off their leader, all their friends in Sierra Madre. An attack during the night? A shootout in the rain? Or were they going to suicide-charge us with live explosives strapped to their chests? A thousand thoughts raced through my mind as I listened to their cryptic conversations. What could it mean? What was it they were hiding? I managed to jot down some of their words which I shared with the Lieutenant, though their thick native accent was hard to decipher. Irid and Etnora were speaking.

"Gagi ka, Etnora, anong ginagawa mo?"

"Shhh ka lang."

"Saan mo 'yan nakuha? Alam ba 'yan ni—"

"Shh. Naririnig nila tayo."

"Nino?"

(intelligible)

"Alam mong hindi 'to gugustuhin ni Commander."

"Hindi Commander si Guiwan. Patay na si Commander."

(silence)

"Sorry."

"He's trying his best, alam mo naman."

"Yeah. Alam ko naman... Sorry."

“Gets naman kita, Etnora.”

“I just can’t sit here moping around doing nothing.”

“I know.”

“Thanks, Irid. Wag ka maingay, ha.”

“Basta wag mo muna sindihan. Mapapansin nila yung amoy.”

19:30

At night, they did what they often did. They played songs, drank moonshine, and sang ~~their~~ [our] anthem. This time, it was Maynoba’s turn to lead. “Ang bayan kong Pilipiiinaaas...” he sang softly. ~~He sounded a lot like my kid brother Manny. I imagined that it was his voice there on the radio,~~ but the minute they started, the Lieutenant shut the channel off immediately. “I will not stomach hearing traitors singing our songs,” he said. It was then that he announced that the Major had already given us the go signal to storm the fortress as soon as 0200 after most of Sierra Madre had fallen asleep.

I felt conflicted, but it was the safest course to take. Kill them in their sleep. Reduce the risk on our end, and reduce the suffering on their end. Win-win, I thought to myself logically, ~~yet the perversion of it still loomed over my conscience. The first time I get to meet the voices that I’ve listened to for so long will also be the last time I do. The sad thing is, I don’t even think I’ll be able to tell who’s who from their shocked expressions. Heck, I don’t think I’ll even see their faces in the dark.~~

Sep 16

0104

~~Oh god. What have I done? I tried to tell them. Call it off. There is no surprise attack. They’re not going to attack. I listened to the radio and I heard them singing... it was just a stupid misunderstanding. But they didn’t listen. Lieutenant Ondoy was set. Everyone wanted to go home. Fuck. Shit. In less than an hour, we were going to slaughter everyone. All my fault. All my fault. God forgive me. I’m sorry. I’m sorry.~~

[SEPT 16, 2037]

05:24

The sun had risen. The mission was over now, ~~but no one seemed to think so. Everyone held the same expression on their faces: confusion, anger, regret. Even the Lieutenant seemed conflicted. We stormed the fortress at 0200 as we were instructed. But the fortress was barely even a house. Buried in that dense forest, consumed by the darkness, we thought the structure would be armed to the teeth, but there wasn’t even one firearm in the house. There were only instruments. Flutes instead of pistols. Guitars instead of armalites. On the wall, I saw their pictures. “The Sierra Madre High School Band.” I vomited in horror.~~

~~They weren’t soldiers. They were musicians.~~

~~Guiwan didn’t even look like a man yet. He looked so young. They were all so young. Children who had never even~~

~~held a gun in their life, and we shot them all in their sleep. We looked everywhere for the supposed~~ [In the basement, we found a] cache of automatic rifles and explosives, the armored tank stolen from a military supply train, ~~but all we saw were~~ pieces of paper, music sheets filled with notes and lyrics that were somewhat anti-government. ~~But that was it. That was the last line of defense against tyranny. And we had destroyed it.~~

Approaching the dining table, the men and I saw what they had been preparing all this time, the surprise that awaited us. A ~~birthday cake~~ [makeshift explosive device] with someone's name on it. "For Kai" it said. [God help us.]

~~Who that was, I would never know. We would never know which of these corpses had the name Kai.~~

~~We were lied to. We were used as puppets.~~

~~Please. To whoever reads this journal, leak it to the press. Tell them. Tell the truth. God forgive me. I'm sorry.~~

Rectifier's Note: Jeez, can you believe this guy? I couldn't stop laughing my ass off. Hope you had a chuckle too, Adj.

GILFORD DOQUILA

Higala

“Tara kain tayo. Sa Roxas. Libre ko,” masayang pag-imbata sa akin ni Emil.

“HIMALA! Anyare?” pang-aasar ko sa kanya.

“Ayaw mo? E di wag,” biglang nag-iba ang tono ng kanyang pananalita.

“Joke lang! Siyempre sama ako!” sabay akbay at pagkiliti ko.

Napangiti ko naman siya.

Ang usapang libreng merienda ay nauwi sa hapunan sa Roxas Night Market sa tapat ng malaki at matayog na gusali ng Ateneo de Davao.

Umorder ako ng tatlong barbecue at dalawang rice. Tatlong isaw at adidas naman ang inorder ni Emil, mga paborito niya.

“Sagot ko na rin drinks natin,” dagdag ni Emil.

“Ay wow! Iba ka na talaga!” biro ko sa kanya.

Sa lahat ng naging malapit kong kaibigan, si Emil na yata ang pinakakuripot. Naglalakad lang siya pauwi sa kanila. Mga halos apat na kilometro rin yun. Pero mas naging malapit kami nang sumali kami ng College Editors Guild of the Philippines o CEGP bilang manunulat. Doon mas lumalim ang aming pagkakaibigan na pinatabay rin ng diwang aktibismo.

Nang nagkaroon nang marahas na dispersal sa Freedom Park, siya ang isa sa mga umakay sa akin nang nadapa ako. Sinamahan niya ako sa apartment habang nagpapagaling. Siya ang bumili ng mga pagkain at gamot ko hanggang makabalik ako sa pag-aaral. Wala akong ibang kilala sa Davao. Nasa Cebu pa ang aking mga magulang. Hindi rin nila alam na naging aktibista ako. Ang alam lang nila nag-aaral ang unico hijo nila sa UP upang makaahon sa kahirapan.

At kung kailan nakapagtapos na kami sa UP, ngayon lang nanlibre itong si Emil. Kaya panay pang-aasar ko sa kanya.

“Uy, sa susunod ako naman ang manlilibre. Dun tayo sa SM kumain. Pramisa ko ‘yan pag sumahod na ako sa school na pinagtuturuan ko,” ani ko sa kanya.

“Naku, baka matagal-tagal pa ‘yan. At nasa malayo na rin siguro ako niyan eh.” tugon ni Emil sabay ngiti.

Tumigil ako sa pagkain ng barbecue. Tiningnan ko siya sa mata. Ngayon ko lang napansin ang maamong mukha ni Emil nang malapitan.

“Tutuloy ka sa ComVal?”

Tumango si Emil. Pero inasahan ko na iyon.

“Serve the People, ika nga diba?”

Nagpatuloy kaming kumain ni Emil. Kinain ko ang natirang barbecue ngunit tila nag-iba ang lasa nito. Pumait bigla. Hindi ko maipaliwanag ngunit nawalan ako ng gana. Marahil ganoon ang lasa ng pag-aalala para sa isang kaibigan. Alam kong lubhang mapanganib ang desisyon niya pero naintindihan ko siya. Ramdam kong iyon rin ang nais ni Emil. Ang magsilbi. Pareho kami ng gusto, pero sa ibang paraan. Ako sa lungsod, siya nama’y sa kanayunan.

Dumighay si Emil at tumawa. Kinuwento niya sa akin ang mga plano niya para sa komunidad na pagsisilbihan. Handa na raw siyang matutong mag-araro at magtanim ng mga iba’t ibang pananim. Lumiwanag ang kanyang mga mata habang nagkukuwento, punong-puno ng ligaya. Lumiwanag din ang mga poste sa kalsada. Mga bituin sa gitna ng kadiliman. Sa likod ng aking mga pag-aalala sa kanyang desisyon, napangiti niya ako. Nakita ko sa kanyang maliligayang mga mata ang alab ng pagsisilbi.

“Naku, maraming sariwang gulay at prutas sa ComVal!” ani ni Emil.

“Balita ko nga eh, mura raw talaga doon.”

“Oo! Sa susunod padadalhan kita.”

“Sure ka?”

“Pramis. Magkikita pa tayo,” sabay hawak sa aking mga kamay.

Hinding-hindi ko malilimutan ang gabing iyon. Hinding-hindi ko rin malilimutan ang maamong mukha ni Emil at ang kanyang nag-aalab na damdamin.

Ang Mangangaral sa Bundok

Sa Sierra Madre, isang mangangaral ang kinakatakutan ng lahat ng hayop. Gabi-gabi nahuhulog ang kanyang mga mata, at tuwing umaga tinutubuan siya ng bago. Palagian niyang hinahabol ang mga agila, pinapangaralan tungkol sa etikal na pagmimina. Lumilipad palayo ang mga ito. Sunod na pagdidiskitahan ng mangangaral ang mga pagong. Lagi silang nasesermonan tungkol sa pag-unlad ng ekonomiya. Hindi makatakbo, nagtatago na lang ang mga pagong sa loob ng kanilang bahay. Tuwing gabi naman, puntirya ng mangangaral ang mga kuwago. Takot na takot ang mga kwago, dahil pag gabi walang mata ang mangangaral. Ang siste pa, pag gabi rin tumitindi ang pagmamatyag nito sa kagubatan. Walang ibang magawa ang mga kwago kundi making sa mangangaral. “Tingnan ninyo ang Potosi, sa Bolivia! Ang Khewra sa Pakistan! Ang Kimberley sa South Africa!” Aakbayan ng mangangaral ang mga nahuling kwago. “Nakapunta na ba kayo ng South Africa?”

Paborito ng mangangaral ang mga loro, na hindi niya kailangang habulin. Isa pa, lagi lang inuulit ng mga ito ang pinagsasabi niya. “Potosi! Khewra! Kimberley!” sigaw ng mga ito.

Paboritong holiday ng mangangaral ang Halloween. Noong bata pa ito, lagi itong inililibot ng mga magulang sa kanilang subdivision para sa Trick or Treat. Kahit na pagtinginan ng mga kapit-bahay pag nanghihingi siya ng libreng kendi, tuloy lang ang batang mangangaral. Ilan sa mga pinakanaaalala nitong costume: Prediger Kruger (2008, siya mismo ang gumawa mga kuko niya, mula sa Reynolds na aluminum foil); Repredigerator (2010, siya mismo ang nagpinto sa kahon ng gray, gamit ang spraypaint. Nasabihan siya ng ilang bata na among pintura); Predigong (2018, ito na ang huli niyang sesyon ng Trick or Treat. Nauso na rin kasi ito sa Pilipinas at ayaw niyang masabihang mainstream).

Nasasaktan ang mangangaral pag natatawag na hipster, at naiiyak ito pag pinaparatangang mamamatay ng kalikasan. Mahal niya ang Sierra Madre. Kaya niya nga gustong maging etikal ang pagmimina dito. Mahal niya ang Sierra Madre. Isang beses nga naglakad siya mula Lucena hanggang Tuguegarao. Mahal niya ang Sierra Madre. Pag nga nagbabakasyon sa South Carolina, nangungulila siya. “Madre!” sigaw niya habang natutulog. “Madre!”

Kaya nga umuuwi rin siya agad. Bagaman ayaw sa kanya ng mga hayop, hindi siya napapagod mangaral sa mga ito. “Gagawa tayo ng community fund!” sigaw niya sa isang tumatakas na agila. “Limang porsyento ng tubo ng kompanya, mapupunta sa tao rito.” Napatigil ang agila. “Kailangan lang nilang pumasa sa grant application process.” Kahiti tumutubo ang mga ito nang kusa, masakit pa rin ang pagtuka ng agila sa mga mata ng mangangaral.

Hindi niya maintindihan kung bakit ayaw makinig ng mga hayop sa kanya. Nag-aral siya ng heolohiya sa unibersidad. Ang mga guro niya doon, consultant ng mga kompanya ng minahan, bawat isa sa kanila itinuturo na hindi lamang posibilidad ang etikal na pagmimina, isinasagawa na ito sa iba’t ibang bahagi ng mundo!

Edukado ang mangangaral hindi lamang sa agham at negosyo, kundi pati sa kultura. Kumbaga, STEAM at hindi STEM ang kanyang ibinibida. (Ang A ay Arts.) Ang pinakahinahangaan niyang arkitekto ay si Jakob Tigges. Paborito niyang pelikula ang *The Seventh Seal*. Hindi elitista ang kanyang panlasa. Nagustuhan din niya ang *EuroTrip* at ang adaptasyon ng *The Cat in the Hat* (lagi niyang ipinagtatanggol si Michael Myers laban sa mga troll sa Internet). Ilan sa mga nahihiligan niyang palabas sa telebisyon ay *Silicon Valley* at *Barry*. Lagi-lagi niyang ipagtatangol ang humanidades dahil tao siya.

Lagi din niyang ipinagtatanggol ang mga hayop. Hindi siya nakadalo sa kanilang Senior’s Ball sa eskwelahan

dahil sumama siya, bilang mamamahayag para sa kanilang school paper, sa isang raid sa ilegal na sabong ng mga aso. Ngayong matanda-tanda na rin siya, palagi pa rin siyang nagpopost ng mga meme laban sa sabong (ng manok, i.e. iyong tunay na sabong).

Romantiko siyang tao. Tuwing Bagong Taon, inaakyat ng mangangaral ang Batiran para mula sa tuktok panoorin ang mga paputok. Noong 2019 inaya niya ang isang doktor na samahan siya sa ritwal niyang ito. (Doctor to the Barrios ang doktor na ito, tulad niya’y may kamalayan sa lipunan.)

Pababa naengkwentro nilang dalawa ang isang ermitanyo, na may kubo sa gitna ng bundok. Natagpuan nila itong sabay na kinakatay ang dalawang batang kambing. Lumabas na hindi pala ermitanyo ang ermitanyo, dahil may pamilya ito. Walang asawa, pero may anak itong lalake, na bata pa.

May guro siya noon na sinabing hindi ito kumakain ng kambing dahil tunog daw iyak ng tao ang iyak nito. Hindi siya naniniwala dito, hanggang sa araw na iyon, nang marinig niya ang iyak ng mga batang kambing. Kumulog, kumidlat, at bumuhos ng ulan. Nakisilong sila sa kubo ng ermitanyo.

“Nature bathing,” sabi ni Rudy. Ito ang pangalan ng doktor na kasama ng mangangaral. “Konseptong Hapon.” Umiling ito. Naangian sila sa loob ng kubo. “Pati industriya ng hopia natin inaagaw ng mga Hapon. Pati branding ninanakaw nila. Nakatanggap ako, nitong Pasko, isang box. Japan Tipas.” Lumakas lalo ang ulan. Hindi niya alam kung saan siya mas nabaduyan, sa patawa nito, o sa konsepto ng “nature bathing,” na hindi naman talaga kailangang pagkabasa hanggang brief sa ulan, pwede ring pagbilad ng sarili sa araw, o di kaya’y pagpikit ng mata sa gitna ng gubat. Anoman ang masasabi niya kay Rudy, tama ito tungkol sa mga Hapon.

Humina ang ulan at inabuso na nila ang ermitanyo: nakikain sila ng tanghalian kasama ang pamilya nito. Medyo nagtampo ang mangangaral na hindi ang bagong katay na kambing ang iniluto nito para sa kanila, pakiramdam niya kasi sinlambot ng veal ang laman nito, pero wala naman siyang reklamo sa inihaw nitong baboy. Tumulo ang tunaw na taba ng baboy sa kanyang baba habang nginangasab niya ito.

Nagpapalaki sila ng tiyan ni Rudy nang tumila ang ulan. Sakto namang dumating ang mga sundalo. Hindi pulitikal na tao ang mangangaral, pero ayaw niya sa mga sundalo. Halos masira ng mga ito ang kanyang mood, masamang pangitain dahil kakasimula pa lang ng taon. Humingi ang dalawang sundalo ng sigarilyo sa ermitanyo. “Wala ba kayong pambili ng sarili ninyong sigarilyo?” gusto niyang itanong sa mga ito. Gusto rin naman niyang mabuhay nang matagal pa, kaya nanahimik lang siya. Umalis ang dalawang sundalo pagkatapos ng ilang minuto. Masaya siyang naubos nilang apat ang inihaw na baboy bago dumating ang mga ito. Anlalaki pa ng mga armalite nila!

Nagpasalamat sila sa ermitanyo at bumaba ng bundok. Kung pwede lang dalhin ang bundok pauwi! Ibubulsa niya ito!

Hindi Ako ang Shield ni Captain America

Tatal hindi naman ako sang-ayon sa kalakalan dahil naninirahan ako sa bansang bahagya ang pag-unlad, pinanghahawakan ko kung ano ang pinaniniwalaan ng mga tao: ngingiti sa'yo ang mundo kapag tumulong ka nang walang hinihintay na kapalit. Kaya siguro ako naaabuso nang paulit-ulit. Noong umamba ang tubig, nagdabog ang lupa, at nasawi ang langit, pinakiusapan ko ang mga ito na huwag gambalain kung anuman ang nasasakupan ko. Pasensya na, ngunit kaya lang umaapaw ang isang bagay ay dahil napupuno rin ito, sagot nila sa akin. At ang sumunod ko na lang na namalayan ay nang magsipag-alsa yaong mga minasa, walang umakay sa akin noong nagsipagsunuran ang mga sakuna. Bumuhos ang mga dahilan upang talikuran itong mga bugok na sunod-sunuran. Hinarap ko ang hagupit ng mga pinsala, at bigo akong tinalikuran ng mga taong sa unang banda, ay ang may sala. Naalala kong bundok ako, at 'di bulkan. Kaya ako na siguro ang bagay na napupuno, ngunit 'di umaapaw.

Kumalma ang mga sakuna, saka ko lang sila nakitang umalma. Gayundin, tuloy ang pagputol ng mga puno, ang deporestasyon, ang pagdidisyerto, ang pagtatayo ng mga imprastraktura na para daw sa ekonomiya, trabaho, at edukasyon. Ngunit nakalimutan nilang mataas ang kinatatayuan ko. Nakikita ko ang mga pailalim na nagaganap sa pagitan ng loob at labas kahit pa nakabubulag na sa kapal at itim ang ibinubuga na hangin ng naninigarilyong himpapawid. Mas umuunlad ang mga personal na negosyo dahil sa importasyon kaysa manggagawang lumilikha ng makabansang yaman o produksyon. Lulan ng mga lupa ang mga inabandona ng langit.

Kung may boses lang ako tulad ng mga tao, ganito ang magiging panawagan ko: hindi ako ang shield ni Captain America. Kaya kong maging pananggalang, ngunit abuso naman na kung pati ang America, ay isinasaalang-alang!

Agahan

“Nangangamoy sunog!” ani Flor na nakatindig sa isang bangkito, habang tanaw ang aming kalderong nakasalang sa aming kalan de kahoy. Naging alerto naman ako sa narinig at iniwan ang binabalatang mga kamote sa lamesa. Ilang hakbang lamang, ngunit pakiramdam ko’y tinalo pa ng pagkabog ng aking dibdib ang paghabol sa sampung kabayo, namumuo rin ang pawis sa aking palad at noo—nangangatog ang tuhod. *Heto na naman tayo!* Panambit ko sa aking nakababatang kapatid. Binigyang daan naman niya ako para matingnan ang nasusunog na sinaing. Napaso pa ang aking kaliwang kamay sa biglaang paghawak sa nangingitim na takip ng kaldero. Isa ito sa mga normal na araw ng aming buhay. Bilang panganay, ako ang may tungkulin na magluto at gumawa ng gawain lalo na sa umaga. Gigising at maghahain ng init at lakas ng katulad sa araw, na ngayon ay sumisikat sa dakong silangan.

May ligalig naman na tumakbo si Flo palabas ng bahay pagkatapos ang pangyayari, kung kaya’t nawala ang nararamdaman kong pag-aalala. Maliban na lang sa takot—takot para sa aking Nana, dahil hindi ko alam kung papaano ipaliliwanag ang nasunog na sinaing. Tipikal na gawain na bumubuo sa kanilang araw ay ang pagkain ng agahan pagkatapos ng maaga at mahabang trabaho sa bukirin, kahit nakatikom pa ang bilog na buwan. Katulad ngayong araw na ito. Alas tres pa lamang ay gising na sila upang gumayak. Bagama’t may pag-iingat ang kanilang mga kilos ay nagising pa rin ako. Tahimik ang paligid, maliban sa mga huni ng kundidit, at tila mahihinang hagikgik ng mga paniki sa labas. Mahimbing pa rin ang tulog ng aking kapatid. Kung gaya lamang ito ng ibang araw, mauuna pa itong magising sa akin—ngunit hindi.

Nagulat silang dalawa nang makitang pababa ako sa aming maliit na kawayang hagdan. May ngiti man sa kanilang mga labi, mababakas pa rin ang puyat at pagod sa kanilang mga mukha. Tahimik at may hinhin ang galaw nila na para bang isang marupok na salamin ang kanilang inaapakan. Wala ni isa sa kanilang dalawa ang may suot na tsinelas. Lumapit sa akin si Tata upang bigyan ako ng isang mahinang tapik sa balikat.

“Maaga pa Mari, bakit ‘di mo muna samahan ang kapatid mo sa itaas at matulog ulit?” ani Tata. Umiling lamang ako, sapagkat kahit sabihin ko ang sagot ay igigiit pa rin nila ang kanilang kagustuhan. Gusto kong sumama sa kanila sa bukirin at maranasan mismo ang pagnuot ng lamig sa aking hubad na mga paa, ngunit hindi nila ako hinahayaan. Sa umpisa pa lamang, tutol na sila sa aking kagustuhan. Ayon sa kanila—kahit kailan ay hindi nila gugustuhing makita ang nakaapak naming mga paa sa lupa, ni makitang kami’y magbanat ng buto ni Flor sa bukirin. Ikinagalit iyon ni Nana, lalo na ni Tata.

Bagaman ako’y nakatalikod sa kanila ay aking nararamdaman ang pagtagos ng kanilang mga titig sa aking kaibuturan. Habang aking inihahanda ang tatlong tasa para sa aming mga kape sa mesa, ay narinig ko ang paglapit ng mahihinang yabag ng mga paa, at nang idako aking tingin—sumalubong sa akin ang malambot na ekspresyon sa mukha ni Tata. Malamang ay alam nito ang dahilan ng aking pananahimik ngayong umagang ito, ngunit walang galit o pagtutol na mababanaag sa kaniya. Naramdaman ko na lamang ang magaspang niyang kamay na humahaplos aking murang palad, pagkuwa’y hinila ako’y upang ikulong sa kanyang mainit na mga bisig. Sa malapit na dako ay narinig ko naman ang mahinang paghikbi ni Nana.

“Tata, maaari na ba akong sumama? Tutulong ako nang mabuti,” *kahit ngayon lamang*, nais ko pa sanang idagdag ngunit tila natutup ang aking dila.

Isang buntong hininga ang ibinigay niyang sagot bago pumikit at nagsalita.

“Ngunit sa isang kondisyon—ang pagtatali lamang ng mga maani ang gagawin mo, at kami na ng Nana mo ang gagawa ng paggapas. Maliwanag ba?”

Sunod-sunod sa pagpatak ang aking luha pagkatapos marinig ang turan ni Tata. Sa pagkakataong iyon, tila naging maagap ang aking isipan na para bang nasa gitna ng daluyong ang kaganapan.

Sa pagkakataong iyon, kami ay lumuluha dahil sa kaalamang lilisanin namin ang Sitio Kabyaw bago matapos ang araw na ito.

Paglisan—lagi ko iyang naririnig na bukambibig ng mga tao dito sa sitio. Lagi rin itong bukambibig ng mga bata, partikular ng aking kaklase na si Lars. Habang naglalaba sa ilog, habang naglalakad pauwi, o kaya madalas kapag kami ay naglalaro ng aming mga manikang gawa sa dahon ng mais sa ilalim ng puno ng Acacia, malapit sa tabing ilog.

Kapag siya’y aking tinitignan, namumutawi sa bibig niya ang *paglisan* na tila ba, alam na alam niya ang ibig sabihin ng salitang yaon. “Naririnig ko kasing sambit ni Ima kapag nagaaway sila ni Tatang, sabi niya kapag nanatili pa kami dito pagkatapos niyang manganak ay baka madamay ang aming buong mag-anak sa susunugin,” aniya ng minsan kami ay nagiigib ng inumin sa kabilang dako ng aming Sitio. Hindi man marunong magbasa at magsulat ang aking Nana at Tata, ay nauunawaan nila ang balita patungkol sa pagbili umano ng isang pribadong kompanya sa dakong kinatitirikan ng aming Sitio upang gawing *commercial land*. Ganun katindi ang kanilang pagnanais, kung kaya’t patuloy sila sa pagsunog at pagkalbo ng mga puno, mula rito sa kabundukan hanggang sa kapatagan. Ang iba rito’y—ayon naman kay Lars—ay nasilaw sa mga gamit, may malimit na kasamang pera kung kaya’t napagpasyahan na lamang na bumaba sa kapatagan upang doon mamuhay. Ang iba nama’y matikas ang tindig at paniniwala na ang lupang yaon na hindi dapat sirain. Samantalang tikom naman ang bibig nila Nana at Tata sa usapin.

Sa sumunod na mga araw, pinuntahan ko si Lars upang ayaing pumasok sa paaralan. Ngunit nakita ko na lamang ang kanilang bahay—lagas na bubong na gawa sa dahon ng nipa, ang mga pawid na dingding ay wala na rin. Ang apat na poste na naging pundasyon ng bahay ang tanging naiwang nakatirik sa lugar. *Sila’y lumisan*, aking bulong sa hangin. Noong araw na iyon, ginugol ko lamang ang nalalabing oras sa sa pagtitig sa dating kinatitirikan ng kanilang bahay. Nakatulong ang makulimlim na panahon at ang hangin umihip pakanluran, upang maitago ang aking nadarama.

Pagkauwi ko’y tinanong ako ni Flor kung bakit hindi niya ako nakita kanina sa paaralan. Hindi man kagustuhan ng aking dila ay nagsabi na lamang ako ng dahilan—ang pagsakit ng aking tiyan habang naglalakad papunta. Naitanong rin niya si Lars kung bakit wala rin ito, ganoon rin ang dalawa pa nitong nakababatang kapatid na kanya namang mga kaklase. Katahimikan lamang ang aking naisagot.

Ngunit naiiba ang pagkakataon na ito kaysa noong mga nagdaang araw, buwan, at taon.

Pangkaraniwang araw lamang ito—araw na kung saan ang oras ay ‘di alintana ng mga batang musmos na katulad ko. Marahan lamang ang paghampas ng hangin sa aking mukha habang mahigpit ang hawak sa aking inuupuan, habang sila Nana at Flor ay prenteng nakaupo sa upuang bangkito sa sidecar katabi ang dalawang sako ng bigas na aming naisinop kaninang umaga. Kasabay ng paggalaw ng traysikel sa maputik na daan ay ang paglipad ng aking isipan sa dakong aming pinanggalingan. Habang papalayo, naririnig ko ang huni ng mga ibon—sa aking paglingon ay naabot ng aking mga mata ang paglipad ng mga yaon na tila ba may pagmamadali—tinatakan ang

isang bagay na sa kanila'y humahabol. Makulimlim man ang panahon ngayong araw, ngunit hindi maikakaila ang pag-akyat ng isang maitim at makapal na usok sa langit.

Naglalaro ang apoy! Namumutawi ang mga salita yaon sa loob ng aking isipan.

Minsan aking naiisip kung ang mga naganap ba sa *dakong iyon* ay isang panaginip, na ang bawat umaga sa aming paggising ay katulad lamang ng umaga ng mga nasa kapatagan. May isang agahan—masaya at puno ng mga kwento ng araw-araw na kaganapan sa aming mga buhay. Minsan, aking rin naiisip na kung sakali man na kami ay nanatili sa aming tahanan—isa rin ba kami sa matutumpok ng kanilang apoy tulad ng nasambit ni Lars?

Ngayo'y habang aking tinitigan pabalik ang dakong parte ng bundok na aming tinirhan, aking nakikita ang likod ng aking mga magulang, pati na rin ng iba pang mga kakilala sa Sitio Kabyaw habang nagtatanim sa ilalim ng mainit na araw. Ngunit ang kanilang mga ngiti ay natatabunan ng makapal at maitim na usok. Isang makapal na usok galing sa mga puno na walang habas na pinuputol at sinusunog ng isang pribadong kompanyang para lamang sa mga salapi na kanilang ginagawang panakip ng bibig sa mga katulad naming maliit sa mata ng lipunan.

Kahit na pinili naming lumisan at mamuhay sa kapatagan, aking nagpagtanto ang isang bagay na nagaalab sa kailaliman ng aking kaibuturan—ito ay ang pagnanais na magpatuloy sa buhay at pagkakuwa'y tapusin ang bagay na kanilang inumpisahan sa dakong iyon ng bundok, na aming naging kanlungan at tirahan sa loob ng mahabang panahon. Sa ibabaw ng abo ay sisibol muli ang isang bulaklak katulad ng sa araw, at balang araw maibabalik namin ang kulay ng buhay sa dakong iyon na kanilang sinira.

SA PAGITAN NG LUNGSOD AT NAYON

I. ESDEP

Habang nag-aantay sa LRT, minamasdan ni Ken ang Sierra Madre. Papasok siya noon sa eskwela at pagtapos ay pupunta siya sa isang komunidad na paksa ng kanyang artikulo.

Maraming tanong ang sumagi sa isip ni Ken sa paghihintay. Ano kaya ang hitsura ng Sierra Madre mula sa loob? May mga nakatira kaya roon? Ano ang problema nila roon? Kagaya kaya sila ng mga tao sa komunidad na pinupuntahan ko? At may NPA ba roon?

Hindi na bago kay Ken ang karahasan. Mula sa paghagilap ng baon hanggang sa nakahandusay sa bangketa, malinaw ang hitsura nito sa kanya. Alam niya rin ang rebolusyonaryong karahasan—bagay na natutunan niya sa mga aktibista.

“Tanging demokratikong rebolusyong bayan ang sagot sa problema ng ating bayan!”, sabi sa isang ED na nadaluhan niya.

Tanong ni Ken: “Rebolusyon, paano iyon? Kailangan ba talaga nyan?”

Matiyaga siyang sinagot ng nagtuturo. Kailangan na raw ang rebolusyon dahil labis na ang paghihirap ng masa. Sakto, ginamit pang ehemplo ang kalagayan ng mga katutubo sa bandang Quezon at Rizal, doon sa Sierra Madre, na biktima ng *development aggression* ng gobyerno.

Nabigyan ng ilang sagot ang munimuni ni Ken habang hinihintay ang tren at dinudungaw ang Sierra Madre. Banggit niya sa sarili, “kailangan ang rebolusyon dahil ito lang ang pag-asa ng mamamayan.”

Matapos ng pagdalo sa ED, dali-dali siyang pumunta sa komunidad para sa artikulong isusulat niya. Komunidad iyon ng mga maralitang lungsod. Pero ang pumukaw kay Ken ay ang mga magsasaka na halos kasintanda na rin ng lupang sinasaka at iniwan na ng paglago ng gusali.

“Kumusta po ang kalagayan niyo rito?” tanong ni Ken sa mga magsasakang namamahinga sa kubo.

Tumugon ang isang magsasaka, “Malaki ang problema namin dahil inaagaw ng UP Corporation itong lupa. Ku, minana pa namin ito sa mga ninuno namin. Pero patuloy lang kami sa pagsasaka. Aba, kami ang nagpapakain dyan sa mga gahamang nang-aagaw ng lupa ano.”

Napahaba pa ang kanilang kwentuhan at ang tumatak kay Ken, hindi batas ang makakatulong sa mga magsasaka. Hindi ang batas ng naghaharing-uri. Hindi pekeng reporma sa lupa.

Matapos ay nagpaalam siya sa komunidad at nagsindi ng yosi papuntang sakayan.

II. ESPAT

May isang lalaking nagyoyosi ng binilot—pinatuyong dahon na nirolyo sa kapiirasong dyaryo. Halos 40 taong gulang na siya, matikas ang pangangatawan, at matamis ang ngiti sa kausap. Maliwanag pa sa kasukalan ng gubat habang nagpupulong ang mga armado sa isang kampo.

“Ngayong gabi, ilulunsad natin ang isang taktikal na opensiba laban sa base ng kaaway sa Gen. Nakar. Layunin nating samsamin ang lahat ng kanilang armas at bala na maaari.”

Iyon ang wika ng lalaking naninigarilyo habang ipinapaliwanag sa kanyang mga kasama ang kanilang misyon. Tensyonado ang paligid lalo’t marami ang unang beses na sasalang sa opensiba. Sama-sama nilang nilalabanan ang kaba at nirerebyu ang plano.

Sa gitna ng paghahanda, may nagtanong sa lalaking nagyoyosi, isang kabataang bagong dating mula sa lunsod, isang estudyanteng petiburges. “Kas, bakit ka sumampa sa Hukbo?”

Nag-alok ng sigarilyo mula sa kanyang suplay ang lalaki at ibinahagi na dati rin siyang estudyante. “Hindi na ako nasapatan sa baba eh. Rebolusyon na lang talaga ang solusyon.” Ikuwinento niya rin ang pag-oorganisa niya sa mga magsasaka sa lunsod pati na ang kakulangan ng pag-aaral ng teorya sa akademya.

“Nabasa mo na ba si Marx sa eskwela?” tanong ng lalaki sa bata.

“Opo, Communist Manifesto, German Ideology, Wage, Price, Profit, at ilang bahagi ng Das Kapital. Pati si Lenin kaso ayaw ipabasa si Stalin at Mao kasi diktador daw ang mga iyon.”

“Nakarinig ka na ba ng magsasakang nagtuturo ng materyalismong diyalektiko o imperyalismo?” Tumugon ang bata na hindi pa.

Pabirong inudyukan ng lalaki si Ka Jethro, isang NPA mula sa uring magsasaka. Tumalima agad si Ka Jethro at ipinaliwanag sa pinakasimple ngunit malamang paraan ang imperyalismo at iniugnay ito kung bakit sila magsasagawa ng opensiba.

“Ang imperyalismo, kasama ng piyudalismo at burukrata-kapitalismo ang tatlong salot sa ating lipunan. Dahil sa mga dambuhalang kumpanya at bansa gaya ng US at Tsina na nais magtayo ng dam at logging dito sa Sierra Madre, kaya tayo lumalaban. Kasabwat pa nila ang mga politikong iyan gaya ni Bongbong Marcos. Kaya sa rebolusyon tayo umaasa.” ani Ka Jethro.

Nabuhayan ng loob ang mga bagong sali sa Hukbo. Damdam nila, sa gitna ng Sierra Madre, iniluluwal ang isang bagong lipunan sa hudyat ng rebolusyonaryong dahas upang iliping na ang kabulukan ng kasalukuyan. Doon, ramdam nila ang pag-asa sa pakikibaka.

Papalubog na ang araw ng marinig ng higit 200 armado ang mensahe mula sa isang katutubong kontak sa Gen. Nakar. Mas manipis na raw ang pwersa sa kampo at posible na ang pag-atake sa gabing iyon. Agad na naghanda ang mga armado na maglakad sa highway.

Naganap ang bakbakan matapos paputukan ng mga NPA ang base lulan ng garbage truck na dumaan sa highway ang base. Nagulantang ang mga sundalo at wala nang nagawa kundi ibigay ang mga armas, bala, at radyo. Hindi naman sila sinaktan sa 15-minutong eksena.

Binihag rin nila si Lt. Jeffrey Celiz, ang pinuno ng kumpanya sa erya dahil sa kanyang mga krimen gaya ng pagpaslang sa mga katutubo at magsasaka, pagnanakaw ng mga hayop, at pananakit sa masa. Galit na galit si Celiz na hindi matanggap ang pagkatalo nila

“Mabuhay ang Bagong Hukbong Bayan” sigaw ng lalaking nanigarilyo habang muling niyayakap ang sukal at dilim ng gubat. Doon sa bundok at gubat, naglalaban ang panganib at kaligtasan.

“Salamat, kas! Ano nga uli ang iyong pangalan?”, pagbati ng naninibagong bata sa lalaki.

“Ako si Ken noong nasa baba pa. Pero dito, ako si Ka Bok, ang inyong iskward lider, kasama.”

III. ESOP

Lumipas ang dalawang taon, malapit nang pumula sa Silangan. Bali-balita na sa Quezon at Rizal ang paglawak ng mga baseng gerilya. Maski roon sa Cagayan, Isabela, Vizcaya, at Bulacan ay nagsulputan na rin ang mga konsolidadong erya ng Sierra Madre.

Sa yugtong ito ng pakikidigma, sa rebolusyon na tumanda si Ka Bok. Marami na siyang natutunan na hindi niya napag-aralan sa eskwela. Kung paanong mangisda, mag-araro sa palayan at magbalat ng niyog at kopra, hanggang sa pagbubuo ng pamilya.

Sa pagsulong ng rebolusyon, sa ikid ng mga kontradiksyon, ay lumago ang mga bagay. At ngayon, handa na itong isagawa ang dating nasasambit sa pag-aaral: “Ang estratehikong linya ng ating digmang bayan ay kubkubin ang kalunsuran mula sa kanayunan.”

Baseng muog para sa rebolusyonaryong pwersa ang pagkontrol sa Sierra Madre—ang bulubunduking tumatanaw sa lungsod. Ilang oras na byahe lang mula sa Kamaynilaan ngunit ilang dekada rin ng pakikipaglaban ang naratibong iniinugan ng espasyong ito.

Mula sa magkakanugnog na pulang purok ng Quezon at Rizal ay sasalubungin ng kaliwa’t kanang protesta sa kalunsuran ang nagmamartsang rebolusyonaryong hukbo. Lulan ng mga nasamsam na sasakyan at bitbit ang mga nasamsam na armas, kasama ng masang susugod sa Malacañang, ay tumitindi ang isang rebolusyonaryong sitwasyon. Panahon iyon ng pagdidirehe sa direksyon ng kinabukasan—kinabukasang deka-dekadang binuo ng mga pangarap at pagkilos ng mga gaya nina Ka Bok at ng masang pinaglingkuran niya.

Matapos ang mahabang martsa mula Quezon at nakabalik sa Quezon City si Ka Bok. Doon, nakita niyang muli ang komunidad na dati niyang pinaglalagian.

Kinumusta niya ang mga magsasakang nagbubunyi. “Deka-dekada kaming nag-antay sa batas para mapasaamin ang lupa pero walang dumating. Masayang-masaya kami na narito kayo upang mapasaatin na ang lupa.”

Ngiti ang isinalubong ni Ken, o ngayo’y si Ka Bok, sa komunidad. “Kaunti na lamang at makakamtan na natin ang tagumpay. Basta’t sama-sama tayong magrebolusyon.”

Namahinga muna si Ka Bok at ang kanyang unit sa kubo ng isang magsasaka habang sila ay ipinaghanda ng makakain. At pagkatapos noon ay tutulak na sila Ka Bok at kanyang mga kasama sa Kampo Aguinaldo at Kampo

Crame upang tiyak na durugin ang kaaway.

“Rebolusyon ang tanging solusyon! Hindi ako nagkamali, kayhaba man ng pinagdaanan upang patunayan ang sagot na ito.”, bulong ni Ka Bok sa sarili.

Mapula ang dapithapon noon na tanaw sa Sierra Madre, hudyat ng nagbabadyang tagumpay.

***Marcos-Duterte! Walang pinag iba,
parehong Pahirap sa Masa at sa Kalikasan!***

Lorence Lozano

HIGANTENG TUTUBI: EKSTRODUKSIYON

Hindi ko malilimutan ang isang balita noon. Nakarinig ng kakaibang tunog at nakaramdam ng napakalakas na hangin ng isang grupo ng mga katutubo. Paglabas nila ng kanilang mga tahanan, pagkatingala nila sa langit, nakita nila ang pinagmumulan ng tunog at hangin: isang higanteng tutubi na umiikot ang mga pakpak! Napakalaki raw ng mata at kulay berde ang balat. Nasa likod daw nito ang umiikot na pakpak. Maya-maya’y sunod-sunod daw na umipot ang higanteng tutubi. Paglagapak sa lupa, sumabog ang mga ipot.

Hindi ito magic realism. Dahil ito’y totoong nangyari. Sa unang pagkakataon, nakaengkwentro ng mga katutubo ang isang sasakyang pandigma ng mga militar. Hindi nila alam ang pangalan ng bakal na sasakyang ito. Kung kaya, batay sa kanilang pamilyar at kinalakhang kultura at lunan, inilarawan nila ang halimaw na bakal. Sa nagpapatuloy na pagdalumat ng mga katutubo at ng bayan, isang marahas na higanteng tutubi ang militarisasyon.

Nagpapatuloy ang pagdalumat sa koleksiyong ito ng malikhaing mga akda. Tinatanaw ng mga akda ang nakaraan, itinatahi sa kasalukuyan, at nagpapamartsa ng hinaharap: isang paglaban at pagbalikwas ang panulat at sining. Binubuwag ng mga akda ang mga mitong ipinanlilinlang ng pamahalaan at militar. Masusuma ang mga ito sa sumusunod:

- 1) Bawat kapitalistang negosyo ng malawakang pagmimina at pagpapatayo ng dam ay may katambal na karahasan. Sa Pilipinas, ang militarisasyon ay pagsikil sa karapatan ng katutubo’t pamayanan at pagprotekta sa interes ng naghaharing uri.
- 2) Para sa mga tagalabas, tigib ng hiwaga ang mga bundok at ilog. Ginagawang pasyalan, hinihingahan ng sama ng loob, sinisigawan ng lungkot o galit, tinatalunton ang taluktok o lalim dahil sa kung anomang pilosopiya ng buhay.
- 3) Para sa mga ganid at mandarambong, tigib ng yaman ang kalikasan. Ang kaganiran, pandarambong, at pananakop – itong hindi matapos-tapos na pandarahas at pandirigma ng iilan sa nakararami – ang siyang sumasaid sa mga ilog, tumitibag sa mga bundok, at dumarahas at kumikitil ng mga buhay at pamayanan.
- 4) Nais ng mga nangungunyapit sa kapangyarihan at nagpapakalunod sa salapi na baliktarin ang mga bundok at sairin ang mga ilog.
- 5) Ngunit para sa mga katutubo, ang bundok, lupa, ilog, ang kalikasan, ang kanilang tahanan. Na ang kalikasan ay hindi nila pag-aaring pribado, kundi lahat ng matatagpuan sa kalikasan, kabilang ang tao, ay bahagi lamang ng kosmos ng kalikasan.

Walang ibang nais ang mga katutubo’t mamamayan kundi baliktarin ang tatsulok – ang matiyak na ang ginhawa ng buhay ay mararanasan ng lahat, hindi ng iilan, hindi para sa iilan lamang.

Mga Kontribyutor

Si **Cristobal Alipio** (cristobalalipio69@gmail.com) ay isang guro sa pampublikong paaralan sa Nueva Ecija at suma-sideline minsan bilang electrician. May-akda ng aklat ng mga tula na Mga Hunos Sa Banos at Bitak-bitak na Pitak. Nagwagi ng unang Gantimpala sa tula sa una at ikalawang Gawad Lazaro Francisco. Kasapi ng Linangan sa Imahen Retorika at Anyo (LIRA) at Samahang Lazaro Francisco (SLF).

Si **Salve Apacible** ay isang mag-aaral ng BA Art Studies (Interdisciplinary) na ang hilig ay paglaruan ang mga salita. Maaaring subaybayan ang kaniyang mga obra sa Poetizer gamit ang link na ito: <https://poetizer.com/author/249600>.

Si **Bannie Bandibas** ay isang akawntant at manunulat mula sa Lungsod ng Heneral Santos, Probinsya ng Timog Cotabato. Dalawampu't apat na taong gulang at limang taon nang ginagalugad ang mundo ng panulaan at panitikan. Nagwagi ang ilan sa kanyang mga akda sa mga paligsahan sa pagsulat; nagkampeon sa pagsulat ng tula na inorganisa ng Para Sa Anino, pumangalawa sa pagsulat ng dagli ng Poemstar Community, at nagkaroon ng puwesto sa mga patimpalak na inilunsad ng mga organisasyon onlayn at lokal na mga paligsahan. Hilig niya rin ang pagtatanghal ng tula, spoken word poetry, at mga talumpati. Matatagpuan ang kanyang mga akda sa mga publikasyon ng antolohiya, magasin, zine at iba pang lathalain; natanggap ang ilan sa kanyang mga akda sa Eno 2017 at Claim Magazine mula sa US, isang magasin mula sa India, at sa mga lokal na publikasyon gaya ng Glimpse of a Dreamer, Timeless Pieces of the Scribblers, All I Want for Christmas, Ang Habi, Kasingkasing Press, Lakbay, Exodus, Alimpatakan Zine, SANAUL, at Itutulog Na Lang. Miyembro at tagapangasiwa rin siya ng ilang lokal at onlayn na grupo o organisasyon sa pagsulat. Iniimbitahan rin siya upang maging hurado sa mga kompetisyon at tagasuri sa ilang publikasyon.

Si **Marc Angelo R. Beniten** ay mag-aaral mula sa Politeknikong Unibersidad ng Pilipinas sa ilalim ng kursong AB Philosophy. Siya ang Associate Literary Editor ng pahayagang The Catalyst, ang opisyal na publikasyon ng PUP. Siya rin ay naging Editor-in-Chief ng pahayagan ng kanyang paaralan noong junior high school at senior high school. Simula pagkabata, tinatahi niya na ang kumot ng panitikan upang mapainit ang kalamigan ng kanyang pagkatao.

Si **Kiko Caramat** ay kasalukuyang mag-aaral ng programang BA Creative Writing mula sa Department of English and Comparative Literature. Limang taon na siyang naninirahan sa Mindanao.

Si **Lexon Castillo** ay tubong Pangasinan, isang freelancer, aktibista, at advocate ng Pangasinan language revitalization. Siya ay miyembro ng Ulopan na Pansiyansiya'y Salitan Pangasinan, isang lokal na organisasyong nagtutulak ng revitalization, preservation, at development ng wika, kultura, at panitikang Pangasinan.

Isang dalubguro sa Filipino ng Camarines Norte State College si **Rose Ann Dela Paz-Aler**. Dating Puno ng Sentro ng Wika at Kultura sa kanilang paaralan sa ilalim ng Komisyon sa Wikang Filipino. Nagtapos ng Bachelor of Arts in Filipinology minor in Instructional Arts sa Polytechnic University of the Philippines noong Mayo, 2009 at lisensyadong guro. Nakamit naman niya ang kanyang digring Master of Arts in Education Major in Filipino sa Roosevelt College Foundation noong Abril, 2016 at ngayong Hunyo, 2020 ay natapos na niya ang kanyang PhD in Philippine Studies (Language, Culture and Media) sa De La Salle University bilang isang iskolar sa ilalim ng Ched Kto12 Transition Scholarship Program. Tubong Marikina at ilang taon na ring naninirahan sa Camarines Norte. Ang kanyang mga pananaliksik ay nakatuon sa mga Araling Filipino o Philippines Studies na sumasakop sa maraming aspeto tulad ng wika, kultura, panitikan at iba pa. Nakapagbasa ng mga papel pananaliksik sa mga nasyonal at internasyonal na kumbensyon. Nagkamit ng unang gantimpala bilang pinakamagaling sa pagbasa ng papel pananaliksik noong 2021 sa LIRIP 5 sa ilalim ng Lumina Foundation para sa kayang papel na "Ang

“Ang Konsepto ng Bayan sa mga Kuwentong-Bayan ng Camarines Norte” at ikalawang gamtimpala naman para sa Pandaigdigang Panayam-Palihan sa Filipino na may temang “Ang Tinig ng Katutubong Wika at Panitikan Laban sa Gahum ng Naghaharing Kapangyarihan.” Ginanap ito sa ika-27-30 ng Agosto 2021 para sa kanyang papel na “Ang Bantayog Festival Daluyan ng Kultura at Pagkakakilanlan ng Camarines Norte”. Ang kanyang ilang pananaliksik naman ay nailathala na sa CNSC Research Journal Special Edition na Banyuhay. Sa ngayon ay sinusubukang magkaroon ng espasyo sa larangan ng pagsulat ng tula. Maaari siyang kontakin gamit ang: roseann.aler@gmail.com

Si **Jester De Leon** ay nasa proseso ng paglangoy sa iba’t ibang genre ng akdang pampanitikan, labas sa kanyang kinasanayang sanaysay. Kahit pa ilang beses na nagwagi ang kanyang lahok sa mga patimpalak sa sanaysay, patuloy pa rin siya sa pagsusulat dahil hindi niya pa rin natatagpuan ang kahulugan ng buhay.

Franz Austin V. De Mesa is a fiction writer with an unnatural appetite for horror, fantasy, and dystopian sci-fi stories. A certified anime and gaming enthusiast, he writes to explore the dark parts of humanity and indulge in his fascinations with the macabre, alternate timelines, and other what-if scenarios lurking in our world. He is currently a 4th Year student of BA Creative Writing at the University of Santo Tomas.

Gilford Doquila is a graduate from the University of the Philippines Mindanao with a degree in English major in Creative Writing. He has been participating in different writers’ workshops in Mindanao and Visayas since 2018. His works have appeared in Dagmay Literary Journal of the Davao Writers Guild, SunStar Davao, Panday Sining, Bulawan Literary Journal of Northern Mindanao, Libulan Volume II: the Queer Anthology in Cebuano, Kabisdak, Novice Magazine and Katitikan Literary Journal of the Philippine South. Presently, he teaches literature and creative writing to senior high school students in a Montessori school in Quezon City. He is also currently a graduate student of UP Diliman, studying MA History. You may reach him through his email: jadoquila@up.edu.ph.

Si **U Z. Eliserio** ay awtor ng *Tatlong Larawan* (UP Press, 2022). Abangan sa 2023 ang kanyang *Robdredoismo: Resulta ng Awtopsiya*. Abangan sa 2023 ang paglulunsad ng nietzsche.store.

Alfredo Figueroa or **FRED** is a photo hobbyist by day and a storyteller by night. As a photographer, he likes Landscape photography and everything about nature. As a storyteller, his stories transcend beyond time and even beyond reality. His short stories are included in anthology books; *Journey through Eight Realms*, 2020 LitArt Hub, *Silent Night and Happy EverAfters*, 2021, 8Letters Bookstore and Publishing, *They’re Watching Vol. VI*, 2022 Ukiyoto Publishing, *Silverbells and Nostalgic Lovers*, 2022, 8Letters Publishing, *Deck The Halls-Crime Thriller*, 2022 PaperKat Publishing. FRED is an NBDB-registered writer/author and as a photographer, is a member of the ALPHA Camera Club.

Si **Joselle Gonzaga** ay isang late bloomer na manunulat, wala siyang konsepto ng pagbabahagi ng kuwento sa ibang tao noon bilang lumaking walang boses na bata. Kaya naman, nagfi-fixate siya sa mga piyesa niya ngayon na ang paksa ay madalas kundi tungkol sa naliligaw na bata, ay sa naliligaw na puso. O sa naliligaw na batang hinahanap ang kaniyang puso.

Si **Jefferson Limos** ay isang dalawampu’t apat na taong gulang na estudyante sa Urdaneta City University, kasalukuyang nag-aaral sa ilalim ng kursong Batsilyer sa Sining ng Komunikasyon. Ang kanyang mga akda ay binubuo at isinusulat sa pag-aagaw ng gabi at liwanag. Hilig niya ang pagbabasa ng mga librong kalasiko at modernong akda; maliban dito ay hilig din niya ang panunuod ng mga dula sa teatro, at sketch comedies. Ang kaniyang kauna-unahang maikling kuwento ay nailimbag sa *Circles Magazine*.

Guro sa Wika, Panitikan at Kultura si **Jasper Lomtong** sa Pamantasang Normal ng Pilipinas. Tagapayo ng Kapisanang Diwa at Panitik (KADIPAN), organisasyong pang-mag-aaral ng mga nagpapakadalubhasa sa Filipino. Libangan ang pagbabasa. Panaka-naka at pasundot-sundot naman sa pagsusulat. Inspirasyon sa patuloy na pagsulong ang kanyang mahal na Reyna at tatlo nitong Prinsesa. Napabilang ang ilan sa kanyang mga akda sa iba't ibang antolohiya tulad ng *Tuwing Umuulan* (2018) sa ilalim ng Kataga (manila) Samahan ng mga Manunulat sa Pilipinas, 13th Montage Literary Magazine ng *The Varsitarian* UST, *Part-Time* ng *Concerned Artist of the Philippines* at PUP, *ALPAS* at *Luntian Online Journal*. Nagkamit ng Unang Gantimpala sa Gawad Rogelio Ordoñez (Pagsulat ng Tula) noong 2018.

Si **Lorence Lozano** ay nakapagtapos ng may Mataas na Karangalan noong siya ay nasa SeniorHigh School, at dating Public Information Officer (PIO) ng HUMSS Club sa kaniyang paaralan. Siya rin ay nakatanggap ng 2nd place para sa Teaser Making Contest. Hilig ni G. Lozano ang pagpepelikula at photography na kaniya ring nagamit sa boluntaryong gawa katulad ng pagiging Volunteer Photographer sa Kabataan Partylist at isa sa mga rally ni Leni at Kiko noong panahon ng eleksyon. Siya ay kasalukuyang nag-aaral sa Unibersidad ng Pilipinas - Diliman bilang freshmen sa programang Associate in Arts Malikhaing Pagsulat sa Filipino.

Si **Lee Giordan Mananghaya** ay mag-aaral mula sa Politeknikong Unibersidad ng Pilipinas na kasalukuyang nasa ikaapat na taon sa kolehiyo na kumukuha ng programang Batsilyer ng Artes sa Pilosopiya. Hilig niya ang gumuhit at gamitin ito upang mag-alsa laban sa pagkalimitado at pagkapirmi ng realidad.

Si **Angelo Marfil** ay nagsusulat at nag-eedit para sa SINAG, pahayagan ng mga estudyante sa CSSP. Sa kanyang libreng oras, lumilikha rin siya ng mga salin at malikhaing akda gaya ng tula at sanaysay na pumapaksa sa politika, rebolusyon, at mga kilusang panlipunan.

Si **Gian Carlo Nobleza** ay residente ng Tabing-Ilog sa Lungsod ng Quezon. Mayroon siyang mga libro, hindi binabasa. Mayroong mga ideya, hindi sinusulat. Kasalukuyan na tinatrabaho ang koleksyon ng mga tula kasabay ang isang nobela. Bagong salta man sa mundo ng panitikan — mas mabuti na kaysa mabulok sa upuan.

Tubong Guinobatan, Albay si **Efren Oserin Jr.** Naging fellow siya ng 1st Sunday Club National Writers' Workshop noong 2021. Kasalukuyan siyang nag-aaral ng Literature sa Bicol University College of Arts and Letters.

Si **John Dave B. Pacheco** ay isang manunulat at manananghal-tula mula sa General Santos City. Isang IP (Tagakaulo) mula sa Malungon, Sarangani Province.

Nagwagi si JD sa GenSan Summer Youth Festival Spoken Word Poetry noong 2020 at 1st-runner up naman noong 2021. Ang kaniyang mga gawang tula at sanaysay ay nailimbag sa Cotabato Literary Journal (CLJ), TLDTD, Nagkahiusang Magsusulat sa Cagayan de Oro (NAGMAC) at iba pa. Siya ang Editor-in-chief ng Project GenZine, ang kauna-unahang children made magazine ng Pilipinas na tumatalakay sa HIV/AIDS at nagwagi ng first runner-up sa Positive Youth Development Network, sa nasyonal na contest.

Kasalukuyang kasapi si JD ng Sarangani Writers' League (SWL). Siya rin ang kasalukuyang Kalihim ng Samahan ng mga Mag-aaral sa AB Filipino (SABFIL), Departamento ng Filipino, sa Mindanao State University General Santos City.

Si **RC Placido** na nag-aaral sa UP Diliman sa ilalim ng programang BA Malikhaing Pagsulat sa Filipino. Gustong-gustong magkatha sa pamamagitan ng tula kaya laging binabaha ng pangamba. Nabubuhay ito sa panandaliang idlip at lagi na lang kape ang tinutungga para makatapos ng mga akda. Idadaan niya ang lahat sa

pagbibisikleta kung sadyang napiga ang creative juices ng kaniyang utak.

Si **LJ REBADOLLA** ay isang baklang maniniyot, mahilig sa kwek-kwek, at estudyante ng Unibersidad ng Pilipinas- Diliman Campus na kumukuha ng Master sa Pagpapaunlad ng Pamayanan sa Kolehiyo ng Gawaing Panlipunan at Pagpapaunlad ng Pamayanan (CSWCD). Siya ay miyembro ng Photography Section ng KALASAG UPD.

Ang pagkahilig niya sa pagkuha ng litrato at ang kanyang ideolohiya, paninindigan, at adbokasiya ang siyang nagtulak sa kanya na sumali sa KALASAG UPD. Ang kanyang mga larawang kuha ay umiikot sa pagpapatampok ng tunay na kalagayan at reyalidad ng lipunan. Sinisikap niya na ang kanyang mga sining-biswal ay tunay na mapagpalaya at makakapagpamulat.

Si **Benj Gabun Sumabat** ay nasa ikalawang taon ng programang Batsilyer sa Creative Writing mula sa Unibersidad ng Pilipinas-Diliman, Kolehiyo ng Arte at Literatura. Kasalukuyang siyang naninirahan sa Diliman, lungsod ng Quezon, ngunit lumaki't nagkamalay siya sa Ifugao at Cagayan Valley. Bukod sa pagiging manunula at makata ay isa rin siyang aktibista. Sumusulat siya sa kategorya ng tula, piksyon, at personal na sanaysay. Nailathala na ang kaniyang mga akda sa dyaryo, at mga pahayagang panliteratura. Naitampok na rin ito sa mga ilang sining tanghalan. Siya ang may-akda ng librong "Confessions," koleksyon ng mga prosa't tula na nailimbag sa Ukiyoto Publishing kamakailan.

Si **Ronald Tumbaga** ay tubong West Bajac-Bajac, Olongapo City, ang APATNAPU'T LIMANG COVID TANAGA ang pinakahuling akda ni Ronald na kasamang nailimbag at inilabas ng NOVICE Magazine, 4th Annual Issue, noong ika-2 ng Nobyembre, 2022.

Mga Patnugot

Kasalukuyang mag-aaral ng programang BA Philippine Studies sa Unibersidad ng Pilipinas Diliman at kasalukuyang Supremo ng UP Sandigan para sa Ikauunlad ng Kamalayang maka-Araling Pilipino (UP SIKAP) si **LANCE ROMULUS DAYRIT**. Noong 2016, itinanghal siya bilang Makata ng Taon (Ingles) sa ika-11 na Gawad Digmaang Rosas, isang patimpalak para sa mga manunulat sa Pampanga. Mababása ang ilan sa kaniyang mga akda sa Life UPdates ng Likhaan: UP Institute of Creative Writing, Kalazine, Tapuzine Publikasyong Iglap ng Surian ng Sining, at Entrada Journal. Naging kalahok siya sa Ikatlong Saling Panitik: Bienvenido Lumbera Seminar-Palihan sa Pagsasalin.

Mahilig pumaroon kung saan-saan si **JILLIAN SIERVO**. Tuwing uuwi, dala niya ang mga tula at kwento tungkol sa mga komunidad na kanyang panggagalingan. Minsan nang nalimbag ang kanyang mga tula sa Kalasag, ang publikasyon ng mga mag-aaral ng Kolehiyo ng Arte at Literatura, UP Diliman. Nagwagi na rin ang kanyang tulang “isang tanghali sa bukirin” bilang 1st Runner-up sa Life UPdates, isang patimpalak ng UP Institute of Creative Writing para sa mga mag-aaral ng UP System. Kasalukuyang namamalagi si Jillian sa UP Diliman sa pag-asang makatagpo ng ultimate gala buddy.

Tungkol sa Pabalat

Ang aking inilahad na pabalat ay tungkol sa bunga ng pagkawasak ng ating Sierra Madre. Ang Sierra Madre ang pinakamahabang bulubundukin na umaabot ng 540 kilometro sa haba. Nakapaloob ito sa Luzon at nagsisilbing proteksyon sa mga iba't ibang bagyo na namumuo sa Karagatang Pasipiko. Ang mga bundok nito ay nakatutulong na harangin ang malalakas na hangin. At ang mga gubat nito ay nagsisilbing taga sipsip ng baha na dulot ng ulan.

Gayunpaman, ang mabilisang industriyalisasyon ng tao at iba pang mga aktibidad na katulad nito ay nagsisilbing sanhi ng pagkawasak ng ating Sierra Madre. At dahil dito, naapektuhan ang mga katutubo at mga magsasaka. Makikita sa aking iginuhit ang isa sa mga bunga nito, ang pagkasira ng mga pananim ng mga magsasaka dulot ng malakas na baha. Ito ay dahil sa bagay na hindi nila kontrolado at bunga pa ng kilos ng iba. Halo-halong kalungkutan, galit, pagod, at pagkabigo ang sinubukan ko ipakita na emosyon ng magsasaka sa ilustrasyon. Kung hindi mapipigilan ang mga mapanirang aktibidad sa ating Sierra Madre, masmalala ang magiging epekto nito di lang sa katutubo at magsasaka ngayon, ngunit sa henerasyon ng kinabukasan din.

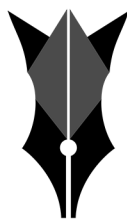
Caleb John T. Cuevas, Guest Graphics Contributor
@khalevart
22 Enero 2023

KALASAG
40th Editorial Board

Editor-in-Chief	Jillian Gaiety Siervo
Associate Editor	Jan Mikhail Geriane
Managing Editor	Leigh Evannessence Pendon
Finance Manager	Roni Dela Cueva
News Editor	Andrieu Per Guilas
Features Editor	Jaylanie Mabaga
Literatura Editor	Lance Romulus Dayrit
Kultura Editor	Yuangelo De Guzman
Illustrations Editor	Kalila Camilon
Layout Editor	Ulrica Chanelle Manjares
Multimedia Editor	Myke Janus Catalino
Photography Editor	Bethina Farin
Opinion Editor	John Joshua Avengoza
Circulation Manager	Quad Maries Corsino

KALASAG

Ang Kalasag ay ang opisyal na pahayagan ng mga mag-aaral ng Kolehiyo ng Arte at Literatura, UP Diliman. Itinatag noong 1983, ito ay lunan ng malaya at mapagpalayang pamamahayag ng mga iskolar ng bayan mula sa iba't ibang kolehiyo sa buong unibersidad. Ang publikasyong ito ay magsisilbing pahayagan ng mga pananaw, usapin, at paninindigan ng mga estudyante hinggil sa mahahalagang isyu. Ito rin ang isa sa magiging daan tungo sa pagbuo ng identidad ng kolehiyo at paghahanap ng lugar nito sa unibersidad at sa lipunan.

KALAZINE

Tomo II, Isyu Blg. 1

LANCE ROMULUS DAYRIT
Literary Editor

Tampok ang mga akda nina

Cristobal Alipio
Salve Apacible
Bannie Bandibas
Marc Angelo Beniten
Kiko Caramat
Lexon Castillo
Rose Ann Dela Paz-Aler
Jester De Leon
Franz Austin De Mesa
Gilford Doquila
U.Z. Eliserio
Joselle Gonzaga
Jefferson Limos
Jasper Lomtong
Angelo Marfil
Gian Carlo Nobleza
Efren Oserin Jr.
John Dave Pacheco
RC Placido
Benj Gabun Sumabat
Ronald Tumbaga

Kasama ang mga likhang sining at larawan nina

Alfredo Figueroa
Lorence Lozano
Lee Giordan Mananghaya
LJ Rebadolla

JILLIAN GAIETY SIERVO
Editor-in-Chief

KYLA MAE SANCHEZ
Layout Artist

CALEB JOHN T. CUEVAS
Guest Graphics Contributor

Enero 2023